

Розділ 1. КОНЦЕПЦІЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПЛАНУ РОЗВИТКУ (ПЛАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ) НАЦІОНАЛЬНОГО КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА

Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник створено 29 вересня 1926 р. постановою ВУЦВК та РНК УСРР «Про визнання колишньої Києво-Печерської лаври за історико-культурний державний заповідник і про перетворення її на Всеукраїнське музейне містечко» на базі Музею культів та побуту, який існував на території з 1922 р. На виконання постанови № 577 РНК УСРР «О возобновлении деятельности государственного историко-культурного заповедника «Киево-Печерская лавра» від 30 травня 1944 р. заповідник був зарахований до музеїв першої категорії республіканського значення. За рішенням 14-ї сесії Міжурядового комітету ЮНЕСКО по збереженню всесвітньої культурної і природної спадщини (Канада, м. Банф, 7—12 грудня 1990 р.) архітектурний ансамбль Києво-Печерської лаври занесений до Списку всесвітньої спадщини під № 527. З огляду на значення Києво-Печерського державного історико-культурного заповідника, як унікальної пам'ятки вітчизняної культури та з метою збереження його історико-культурних цінностей указом Президента України від 13 березня 1996 р. № 181/96 йому було надано статус національного.

Проблеми сучасного й перспективного розвитку заповідника гостро поставили питання про розроблення Генерального плану розвитку заповідника (Плану організації його території). Першим етапом розроблення такої комплексної науково-проектної документації стала розроблена у 2010 р. «Концепція Генерального плану розвитку Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника». Актуальність цієї розробки зумовлена не лише проблемами розвитку заповідника, а також його розташуванням серед забудови міського центру, динаміка розвитку якого може загрожувати цілісності ансамблю пам'яток заповідника, його пейзажно-видовому розкриттю.

Концепцію Генерального плану розвитку Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника розроблено Науково-дослідним інститутом пам'яткоохоронних досліджень. Робота виконана відповідно до розпорядження виконавчого органу Київської (Київської міської державної адміністрації) від 25.07.2008 р. № 1045 і рішення Київської міської ради від 18.09.2008 р. № 262/262 «Про розробку нового Генерального плану розвитку м. Києва та його приміської зони до 2025 року» і планової теми інституту, затвердженої рішенням колегії Міністерства культури і туризму України.

Концепція розроблена з урахуванням напрацювань і пропозицій, викладених у проектах: Містобудівна концепція регенерації Київської фортеці з перспективним

розвитком комплексу «Мистецький Арсенал» (розроблена у 2006 р. ТАМ «В. Шевченко») і «Проект створення культурно-мистецького та музейного комплексу Мистецький Арсенал» (розроблений у 2008 р. УкрНДІпроектреставрація).

Концепцію Генерального плану розвитку Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника розроблено під науковим керівництвом кандидата архітектури В. Вечерського авторським колективом у складі історика О. Сердюк (керівник-координатор роботи), археолога, кандидата історичних наук Т. Бобровського (науковий консультант), історика Е. Градуна (відповідальний виконавець), архітектора О. Романченка, культуролога Я. Преображенської, історика О. Бігій, музеєзнавця Т. Полонської.

Тексти розділу, що подані далі, написані авторським колективом у складі:

- §1 – В. Вечерський;
- §2 – Е. Градун, О. Бігій;
- §3 – В. Вечерський;
- §4 – О. Романченко;
- §5 – Е. Градун.

Метою даної роботи є забезпечення збереження та доцільного використання пам'яток та об'єктів культурної спадщини Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника у контексті збереження культурного ландшафту «Київські гори і долина Дніпра».

Відповідно до ратифікованих міжнародних конвенцій, зокрема Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Європейської ландшафтної конвенції, Конвенції про охорону архітектурної спадщини Європи, Україна взяла зобов'язання щодо збереження національної спадщини на належному рівні та здійснення відповідних заходів щодо охорони культурної спадщини. Дана ж робота сприяє виконанню взятих державою міжнародних зобов'язань перед світовою спільнотою та втіленню послідовної політики держави у сфері охорони культурної спадщини.

Основним завданням розробки є аргументоване коригування охоронної зони заповідника, розроблення пропозицій щодо оптимізації структури заповідника задля забезпечення його повноцінного функціонування і розвитку інфраструктури з чітким визначенням відповідних функціональних зон, розробка плану організації території заповідника у контексті збереження унікального культурного ландшафту.

У результаті проведеної науково-дослідної роботи щодо розроблення Концепції Генерального плану розвитку Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника було:

- розроблено кресленик проекту історико-архітектурного опорного плану заповідника, на якому зафіксовано всі нерухомі пам'ятки національного і місцевого значення, а також щойно виявлені об'єкти культурної спадщини усіх видів;
- визначено і відображено на плані об'єкти фонові забудови, дисгармонійні будівлі та споруди, а також місця втрачених історичних будинків і споруд;
- відкориговано списки пам'яток національного і місцевого значення, розташованих на території заповідника, а також щойно виявлених об'єктів культурної спадщини;
- визначено межі функціональних зон на території заповідника;
- розроблено схему охоронної (буферної) зони заповідника;

розроблено пропозиції щодо архітектурно-планувальної і ландшафтної організації території заповідника та його охоронної (буферної) зони;

Результати роботи представлені основними креслениками:

1. Історико-архітектурний опорний план Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та Свято-Успенської Києво-Печерської лаври;
2. Історико-архітектурний опорний план буферної зони Києво-Печерського історико-культурного заповідника;
3. Пропозиції щодо коригування охоронного зонування території та охоронної (буферної) зони Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника;
4. Функціональне зонування Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та Свято-Успенської Києво-Печерської лаври;
5. Пропозиції щодо функціонального зонування охоронної (буферної) зони Києво-Печерської лаври.

Практичне значення цієї роботи полягає в тому, що Концепція Генерального плану розвитку Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника є основою для подальшого розроблення Плану організації території заповідника. Реалізація пропозицій, закладених у цій Концепції, має забезпечити надійний захист, належне збереження та ефективне використання ансамблю Києво-Печерської лаври як пам'ятки всесвітньої спадщини і релігійної святині православних, зокрема східнослов'янських народів.

1.1. Києво-Печерська лавра як монастир і об'єкт всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

За літописними даними, Печерський монастир Успіння Пресвятої Богородиці заснований 1051 р. поблизу села Берестового – заміської резиденції київських великих князів. Монастир цей поступово став найбільшим і найвідомішим релігійним центром Київської Русі. Назву «Печерський» він дістав від печер, де селилися перші ченці. Зокрема відомо, що берестовський священник Іларіон, майбутній митрополит і автор «Слова про закон і благодать», на місці майбутнього монастиря викопав собі «малу печерку», в якій усамітнювався для молитви, проте це не дає підстав вважати його засновником Печерського монастиря. Засновниками монастиря вважають преподобних Антонія та Феодосія Печерських, які власне й організували чернецьку общину та розбудували монастирський ансамбль. Із середини XII ст. монастир отримав назву «лавра», за аналогією з монастирем св. Сави у Палестині, оскільки у ньому поєднувалися риси гуртожитної та відлюдницької обителі. Від 1688 р. ця назва у значенні найбільшого і найшанованішого монастиря отримала юридичне закріплення.

Монастир у давнину займав два високі пагорби правого берега Дніпра, а також улоговину між ними. Перші ченці оселилися на найпівденнішому пагорбі, в якому були викопані печери, які згодом стали називатися Дальніми. Перша монастирська церква Різдва Богородиці, що містилася тут, була підземною. Згодом на Дальніх печерах з'явилися наземні дерев'яні будівлі, а також було створено північний комплекс печер, що отримали назву Ближніх.

На початку 60-х років XI ст. Великий князь Київський Ізяслав Ярославич, син Ярослава Мудрого, подарував монастирю землю на горі над Ближніми печерами. На цій ділянці у 70-х роках XI століття розпочалося спорудження мурованих будівель.

Центральне місце в монастирському ансамблі посів Успенський собор. Заснований 1073 р., будувався з 1075 по 1078 рр. Освячено його 1089 р. Спочатку він був хрестовокупольним, шестистовпним, тринавовим, з однією центральною сферичною банею на циліндричному підбанику (за іншою гіпотезою, собор від початку був п'ятибанним). У західній частині собору над нартексом були хори. Зі сходу виступали три апсиди — гранчасті зовні і циліндричні в інтер'єрі. Собор зведено технікою «opus mixtum» — з плінфи та каміння на цем'янковому розчині. Стіни собору в інтер'єрі були прикрашені фресками та мозаїками. Підлога у вівтарі була частково мозаїчною, а частково викладена червоними шиферними плитами. Успенський собор став взірцем, за яким упродовж кількох століть зводилися монастирські собори багатьох міських центрів Русі, оскільки чудесна історія його спорудження знайшла своє відображення у оповідках знаменитого Печерського Патерика.

За доби Київської Русі в монастирі велося інтенсивне муроване будівництво: у 1106—1108 рр. зведено Троїцьку надбрамну церкву, у 1108 р. — трапезну, а наприкінці XII ст. територію монастиря огородили потужними мурованими фортечними стінами.

У перші сторіччя свого існування монастир відігравав важливу роль у розвитку давньоруської культури, був центром літописання. В монастирі працювали й поховані в печерах преподобні літописці Никон та Нестор, іконописці Алімпій і Григорій, лікар Агапіт, засновник монастиря Антоній та багато ін. А в Успенському соборі покоїлися мощі преподобного Феодосія Печерського та чесна глава Святого рівноапостольного князя Володимира.

Києво-Печерський монастир, починаючи з середини XI століття, дав найбільше святих помісній Православній Церкві. З них найвідоміші преподобні Антоній і Феодосій Печерські. Далі було канонізовано першого ігумена цього монастиря преподобного Варлаама, потім — Никона, котрий також був ігуменом цього монастиря і якого деякі вчені вважають за митрополита Іларіона, котрий нібито після усунення з митрополичої кафедри прийняв схиму в Печерському монастирі під іменем Никон.

З перших подвижників цього монастиря вийшло багато єпископів, що були проголошені святими. Першим серед них був святий Леонтій, єпископ Ростовський — киянин, що під час своєї праці щодо поширення християнства на далекій півночі прийняв мученицьку смерть від язичників близько 1073 р. Його наступником на цій єпископській кафедрі був святий Ісайя, котрий також перед тим був ченцем Печерського монастиря. З ченців цього монастиря походили святителі: Єфрем, єпископ Переяславський (помер 1098 р.), Стефан, єпископ Володимирський на Волині (помер 1094 р.), який перед тим був ігуменом Печерського монастиря. Так само ігуменом Печерського монастиря був святий Феоктист, єпископ Чернігівський (помер 1123 р.). Єпископ Володимирський, святий Амфілохій наприкінці свого життя прибув до Печерського монастиря й там упокоївся в 1122 р. З ченців Печерського монастиря походили Новгородські святителі Микита (1096—1108 рр.) й Ніфонт (упокоївся 1156 р.).

З канонізованих єпископів, котрі жили в XII ст., належить згадати святих: Кирило, єпископ Турівський — знаменитий проповідник і церковний письменник та його наступник Лаврентій, котрий був перед тим ченцем Печерського монастиря. У XIII ст.

жив святий Серапіон, котрий довгий час був ігуменом Печерського монастиря, а під кінець життя був висвячений на єпископа Володимирського (над Клязьмою) і там упокоївся 1275 р.

Зі святих, що жили в XV ст., вславився чернечими подвигами в Києво-Печерському монастирі Преподобний Федір, князь Острозький, у чернецтві Феодосій.

Про кількість прославлених святих, які були ченцями Києво-Печерського монастиря, свідчить те, що в Ближніх (Антонієвих) печерах спочивають 73 мощів святих, а в Дальніх (Феодосієвих) — 45. Більшість з цих Печерських святих жили в XI—XIV століттях. До цієї кількості треба ще додати певну кількість святих угодників, які спочатку перебували в цьому монастирі, а потім були висвячені на єпископів і їхні мощі спочивають деінде, а також деяких Печерських святих, мощі яких не збереглися.

Перший ігумен Печерський преподобний Варлаам походив з визначної київської родини. Батьком його був Іван (Ян) Вишатич, київський тисяцький (воєначальник міста), а дід Вишата й прадід Остромир були воєводами. Маючи з молодих літ нахил до чернецтва, він зрікся світської кар'єри, залишив батьківський дім і прибув до Преподобного Антонія, де постригся в ченці. Сталося це близько 1055 р. Незабаром, коли кількість ченців збільшилася до 12 осіб, на бажання Антонія, котрий хотів відбувати свій подвиг на самоті, братія обрала своїм першим ігуменом Варлаама, попри його молодий вік. Коли число братії зросло до 20, Варлаам з благословення Антонія у 1062 р. збудував над печерами малу дерев'яну церкву в честь Успіння Пресвятої Богородиці, чим, фактично, започаткував спорудження наземного архітектурного ансамблю. Поховано його згідно із заповітом у Печерському монастирі.

Одним з найближчих співробітників преподобного Антонія Печерського був Никон, який прийшов у печеру як священник. Тут він жив суворим чернечим життям. Антоній доручив йому, як досвідченій духовній особі, постригати в ченці тих, хто хотів стати печерським ченцем. Він постриг у ченці преподобних Феодосія, Варлаама і Єфрема. Потім він двічі відходив з Києва до Тмутаракані, заснувавши там монастир, проте, зрештою, вернувся-таки до Печерського монастиря. Він читав книги й виголошував поучення братії, був великим майстром опрацювати книжки. У 1078 р. братія обрала його ігуменом. Саме за його ігуменства завершили будувати мурований Успенський собор, прикрасивши його мозаїками, фресками та іншими мистецькими витворами візантійських майстрів.

Преподобного Никона вважають автором одного з перших на Русі літописів. Цю його працю продовжив Нестор Літописець. Народився він 1056 р. в Києві. У віці 17 років прийшов до Печерського монастиря і за якийсь час прийняв постриг та був висвячений на ієродиякона. Вславився своїми чернечими подвигами. За дорученням ігумена Іоанна в 1091 р. відкопав мощі преподобного Феодосія Печерського.

Нестор Літописець належав до найосвіченіших людей на Русі: крім богословських наук, знав історію й літературу, а також грецьку мову. Мав великий літературний хист. З його праць збереглися опис життя й мучеництва святих князів-страстотерпців Бориса і Гліба та опис життя преподобного Феодосія Печерського. Йому також приписують оповідання про початок Печерського монастиря та опис життя перших преподобних Печерських, хоча деякі вчені вважають, що автором цих творів був преподобний Никон. Найвизначнішим твором Нестора Літописця є «Повість временних літ» — головний літопис Русі, що він його склав на підставі раніше написаних літописів, документів, народних переказів та оповідань, додавши опис сучасних йому подій. Під час написання літопису Нестор збирав інформацію в різних місцевостях

і навіть їздив задля цього в 1097 р. до Володимира-Волинського та Зимненського Святогірського монастиря, де міг переписати Волинський літопис, який увійшов майже без змін до «Повісті временних літ». Над своїм літописом Нестор працював понад двадцять років, довівши його до 1110 р. Упокоївся преподобний Нестор Літописець у 1114 р.

Преподобного іконописця Алімпія ще замолоду батьки віддали навчатися іконному малярству. Він допомагав грецьким (візантійським) художникам, котрі оздоблювали інтер'єр Успенського собору. Був свідком чуда сходження Святого Духа на ікони Спасителя й Богородиці в іконостасі Успенського собору. Після постриження в ченці Печерського монастиря писав і поновлював ікони.

Серед провідних святих Печерського монастиря є й представники великокняжого роду. До Рюриковичів належав князь Святослав, охрещений Миколою. Він лишився в історії і в святцях із прізвиськом Святоша. Це був перший князь, котрий змінив стереотип княжої поведінки: він покинув своє Чернігівське князівство й постригся в ченці Печерського монастиря. Тут він виконував найчорнішу роботу: рубав дрова для кухні, стеріг браму, копав город. При цьому був великим книжником — його особиста книгозбірня стала основою великої монастирської бібліотеки. Його ж коштом тут споруджено муровану Троїцьку надбрамну церкву, що збереглася дотепер. За життя Микола Святоша мав славу великого подвижника, а після смерті був канонізований серед перших руських святих.

Впродовж своєї багатовікової історії мурований Успенський собор Печерського монастиря зазнав численних руйнувань і перебудов. Наприкінці XI або на початку XII ст. з північного боку до нього було прибудовано хрещальню святого Іоанна Предтечі. У 1109 р. з південного заходу добудовано каплицю над місцем поховання княгині Євпраксії. У 1230 та 1240 роках собор зазнав руйнувань під час великого землетрусу й погрому Києва монголо-татарами хана Батия. Собор був відновлений тільки через два століття київським князем Симеоном Олельковичем у 1470 р. Зміни архітектурного устрою пам'ятки протягом семи століть полягали в оточенні центрального ядра каплицями, хрещальнями й бічними вівтарями, а також у поступовому збільшенні їхніх масштабів.

Величезні доходи дозволяли монастирю вести на своїй території грандіозні, як на ті часи, будівельні роботи. Особливо активізувалася монастирська будівельна діяльність після звільнення України з-під влади Польщі. В цей час, починаючи з середини XVII ст., формуються ансамблі наземних споруд Ближніх та Дальніх печер, замість дерев'яної огорожі будують монастирські стіни з баштами та церквою над Економічною брамою, келії соборних старців, Микільську трапезну церкву при лікарні, пекарню, трапезну з Петропавлівською церквою, друкарню.

Крім того, Печерський монастир протягом XVII—XVIII ст. був дуже потужною стратегічною фортецею. Можливо, саме з огляду на міцність Київської Печерської фортеці жоден з могутніх завойовників — ні турки в 1677—1678 рр., ні шведський король Карл XII у 1708—1709 рр., ані імператор Франції Наполеон Бонапарт у 1812 р. — не наважився під час воєн з Росією йти на Київ.

Монастирські оборонні мури були зведені в 1698—1701 рр. коштом українського гетьмана Івана Мазепи, котрому вони обійшлися у фантастичну, як на той час, суму в один мільйон золотих. Перед тим монастир оточувала дерев'яна огорожа. У зв'язку з турецькою загрозою в 1679 р. українські козаки під керівництвом гетьмана Івана Самойловича насипали довкола монастиря земляні вали.

Мури оточили територію тільки Верхньої лаври. Їхній периметр сягав близько 1290 м. У плані вони мають форму неправильного десятикутника з баштами на чотирьох кутах та брамами на трьох кутах. Товщина стін у нижній частині 2,5—3,0 м, на рівні бійниць 1,0—1,5 м, висота різна, залежно від рельєфу місцевості, середня — близько 7 м. Тут було п'ять башт (Малярна, Онуфріївська, Північно-Західна, Годинникова, Івана Кушника) та брами Південна або Печерна, Економічна з надбрамною церквою Всіх Святих, а також три запасні. Ці мури прилягли до зведеної у XII ст. Троїцької надбрамної церкви зі Святою брамою. З внутрішнього боку на широкому виступі муру у вигляді аркади по всьому периметру йшла бойова галерея та були влаштовані бійниці для стрільня з рушниць. Для початку XVIII ст. ці монастирські мури були грандіозним укріпленням.

Одночасно з монастирськими мурами була влаштована унікальна система підземних ходів, яка є не меншим дивом, ніж славнозвісні лаврські печери. Під підшовою фундаментів мурів майже по всьому їхньому периметру на глибині 7 м знаходяться ходи — «слухи». Ці підземні ходи заввишки близько 2 та завширшки 1,2 м обкладені цеглою. У них через кожні 1,7 м в шаховому порядку зроблені ніші, не облицьовані цеглою, що давало змогу при облозі рити підземні ходи назустріч можливим підкопам. Крім того, на всій території Верхньої лаври була збудована система підземних ходів та великі підземні приміщення казематного типу для зберігання зброї, боеприпасів і запасів харчів.

Під час Північної війни за вихід Росії до Балтійського моря московський цар Петро I, з огляду на вигідне географічне розташування Києва, перетворив його на опорний стратегічний пункт. У 1706 р. Петро I приїхав до Києва для підготовки міста до оборони на випадок шведської інтервенції. Після дослідження укріплень у Старому місті він дійшов висновку, що вони застаріли, й обрав нове місце для фортеці — район Києво-Печерської лаври. Печерська фортеця була закладена 15 серпня 1706 р. в присутності Петра I. Перший відомий план фортеці підписаний інженером, генералом Аллартом. Будували фортецю за проектом царя. Роботи були закінчені в 1716 р. (за іншими джерелами — в 1723 р.). Фортеця була найпотужнішою в Україні. Вона становила півколо земляних валів та бастіонів з рavelінами. Головний вал фортеці півколом охоплював ансамбль Лаври й мав 9 бастіонів (Рождественський, Семенівський, Олексіївський, Андріївський, Кавалерський, Успенський, Петровський, Спаський, Павловський) та один Олександрівський напівбастіон. З боку Дніпра укріплення не були зімкнуті, оскільки захистом слугували крутосхили. Вали відповідали всім вимогам фортифікаційної науки того часу. Монастирські мури були включені в систему оборонних споруд нової фортеці.

У ніч з 21 на 22 квітня 1718 р. в монастирі сталася пожежа, що знищила всі дерев'яні будівлі та пошкодила муровані. Дуже потерпів Успенський собор. Відновлення Лаври після пожежі розпочалося тільки з 1720 р. У 1722—1729 рр. собор було відбудовано за проектом архітектора Федора Васильєва під керівництвом майстра Івана Каландіна. При цьому всі бічні вівтарі й каплиці були надбудовані та об'єднані під одним дахом. Утворилися нові фасади (окрім східного), поділені декоративним карнизом на два яруси.

З 1720 р. розпочалося відновлення пошкоджених пожежею мурованих споруд Лаври та зведення нових будинків. Тоді були побудовані келії (корпус № 3), книжкова крамниця, корпус клірошан, Економічний корпус, будинок митрополита, галерея біля церкви Різдва Богородиці, будинок намісника. Найбільш значною спорудою цього пе-

ріоду стала Велика дзвіниця Успенського собору, що утворила композиційний центр монастиря.

До середини XVIII ст. архітектурний ансамбль Київської Свято-Успенської лаври був цілком сформований. На цей час збудовано келії соборних старців, трапезну, хлібопекарню, друкарню та інші будівлі; завершилось формування ансамблів Ближніх і Дальніх печер. У Лаврі працювали великі російські та українські зодчі Дмитро Аксамитов, Йоган Готфрід Шедель, Степан Ковнір та ін.

У 1767—1769 рр. фасади Успенського собору за участю майстрів Ковніра і Білинського були увінчані бароковими фронтонами з пишним орнаментальним різьбленням рослинного характеру по свіжому тиньку. В такій самій техніці були виконані облямування наличників вікон та порталів. Фриз декоровано круглими полив'яними керамічними розетками. Апсиди теж прикрашено ліпленням з мотивами виноградної лози, квітів барвінку, соняшника і троянд, що переплітаються.

1729 р. учні Лаврської іконописної майстерні під керівництвом Стефана Лубенського розписали інтер'єр собору, створивши унікальну портретну галерею історичних діячів. Тут були зображення князів Київської Русі, гетьманів Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Івана Скоропадського, російських царів, церковних ієрархів та ін. Всі ці розписи були знищені у 1893—1896 рр., коли собор заново розписали в імперському стилі російські художники під керівництвом В. Верещагіна.

В Успенському соборі Лаври традиційно ховали найвидатніших людей Києва і України: князів (Олельковичі), митрополитів (Петро Могила, Варлаам Ясинський), архіандритів (Інокентій Гізель, Єлисей Плетенецький, Зосима Валкевич) та багатьох інших (всього понад 120 осіб). В інтер'єрі великий інтерес становив скульптурний надгробок князя Костянтина Івановича Острозького. 1805 р. було встановлено надгробок фельдмаршала Петра Рум'янцева-Задунайського (архітектор Тома де Томон, скульптор Іван Мартос).

У другій половині XVIII ст. Лавра перетворилася на окреме велике місто з потужною, як на ті часи, промисловістю й величезними земельними маєтностями: в її власності було близько мільйона гектарів землі, 10 гут (склоробних заводів), 12 рудень, 35 винокурень, багато десятків млинів, декілька цегельних і свічкових заводів.

Наприкінці XVIII — у першій половині XIX ст. монастирський ансамбль не зазнав значних змін. Були лише збудовані братські келії та галереї на Дальніх і Ближніх печерах, будинок для начальника Дальніх печер, готель, а комплекси Ближніх та Дальніх печер огорожені невисоким фортечним муром.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. збудовано кілька корпусів готелів, набірна, палітурня, малярний корпус, іконописна майстерня, електростанція, фотографія, лікарня, водокачка, аптека. Найзначнішою тогочасною будівлею стала нова трапезна з церквою Святих Антонія та Феодосія, збудована в російсько-візантійському стилі за проектом академіка архітектури Володимира Ніколаєва.

Зараз лаврський ансамбль, розташований на 23,5 га, поділяється на такі частини: Верхня лавра, Ближні печери, Дальні печери, Гостинний двір.

Нині територію єдиного історичного ансамблю ділять між собою дві установи: власне монастир — Київська Свято-Успенська лавра та Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. Останній з'явився тут з волі більшовицької влади у 1926 р., коли потрібно було закрити монастир і зберегти при цьому хоча б якусь пристойність. Відтак постановою ВУЦВК та РНК УСРР від 29 вересня 1926 р. монастир

оголошено історико-культурним державним заповідником з перетворенням монастиря на «Всеукраїнське музейне містечко». Незважаючи на це, а також на ту обставину, що все монастирське майно більшовики конфіскували ще в 1919 р., чернеча громада чисельністю до 200 чоловік діяла до 1929 р. Під час Другої світової війни були пограбовані всі музеї заповідника, висаджено в повітря Успенський собор, зруйновано понад 30 споруд — пам'яток архітектури. У травні 1944 р. заповідник відновив свою роботу. Впродовж повоєнного десятиріччя були відбудовані всі зруйновані пам'ятки, крім Успенського собору.

Під час німецької окупації Києва у лаврських печерах відродилася чернеча громада. Комуністична влада ліквідувала монастир у лютому 1961 р. 1988 р. чернечій громаді відновленого Київського Свято-Успенського Печерського монастиря (лаври) Української Православної Церкви (Московського патріархату) передано комплекс Дальніх печер, а 1990 р. — комплекс Ближніх печер у занедбаному стані. З того часу монастир розвивається, розширює свою діяльність, у тому числі щодо використання пам'яток церковної архітектури відповідно до їх призначення. На цьому тлі дедалі більшої важливості значення набуває проблема взаємодії заповідника з монастирем.

Києво-Печерська лавра є винятково цінним архітектурним ансамблем, що складався впродовж майже дев'яти сторіч та відобразив розвиток культури й духовності, зміну стилістичних напрямів у мистецтві, процес вдосконалення інженерних конструкцій. Більшість монастирських будівель і споруд мають архітектурні форми українського бароко середини XVIII ст. Ансамбль органічно пов'язаний з унікальним наддніпрянським ландшафтом і формує неповторний за красою та величністю силует Києва з боку Дніпра.

1.2. Культурна спадщина національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника: сучасний стан та проблеми

Комплекс Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника і Старої печерської фортеці є одним з раритетних об'єктів культурної спадщини Києва XI — початку XX ст. Архітектурний ансамбль Лаври входить до Списку всесвітньої спадщини. Споруди давньої Лаври і фортеці органічно поєднуються з природним комплексом Печерського плато і долиною ріки Дніпро, її крутосхилами, річищами та островами, що входять не тільки до зони охоронюваного ландшафту в центрі міста, а й формують визначну пам'ятку культурного ландшафту. Цей цілісний комплекс з давніх часів репрезентував Київ як центр православної культури.

Сьогодні Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник — це один із найвизначніших історико-культурних, музейних, наукових і духовних центрів України. Частина заповідника використовується як чоловічий монастир Свято-Успенської Києво-Печерської лаври і резиденція Київського митрополита Української Православної Церкви Московського патріархату.

До архітектурного ансамблю заповідника входять найбільші православні святині України XI — початку XX ст. Серед них перлини давньоруського зодчества — Троїцька надбрамна церква (1106—1108 рр.), церква Спаса на Берестові (1113—1125 рр.), Успенський собор (1073—1089 рр.), комплекси Ближніх (XI—XIX ст.) і Дальніх (XI—XIX ст.) печер; комплекс споруд кінця XVII — XVIII ст., зведених у стилі українського бароко — церква Всіх Святих (1696—1698 рр.), Ковнірівський корпус (друга половина XVII—XVIII ст.),

корпус Лаврської друкарні (XVIII ст.), церква Різдва Богородиці (1696 р.), Велика лаврська дзвіниця (1731—1744 рр.). В архітектурі ансамблю поєднані риси візантійської, української та російської архітектурних шкіл, різноманітні стильові напрями — бароко, класицизму, еклектики. Над створенням архітектурного образу Лаври працювали видатні українські, російські, німецькі, французькі архітектори, інженери, художники: Д.В. Аксамитов, В. Верещагін, Ф. Данилов, Д. Де-Боскет, Є.Ф. Єрмаков, І. Іжакевич, С.Д. Ковнір, В.М. Ніколаєв, В.І. Сичугов, Д. Сонін, П.І. Спарро, Шарль-де-Шардон, Й.Г. Шедель, О. Щусєв та ін.

Архітектурний ансамбль лаври органічно поєднаний з рельєфом. При будівництві та розбудові монастиря архітектори вдало використали місцевий природний ландшафт, що дало широкі можливості для створення просторових композицій окремих частин ансамблю. Найбільш важливі монастирські споруди заповідника згруповані на верхній території, де діє Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. Два високі пагорби правого берега Дніпра та улоговину між ними займає монастир (нижня територія), де розміщені комплекси Ближніх і Дальніх печер та споруди Гостиного двору. Територія сучасного Києво-Печерського історико-культурного заповідника включає також територію заміської княжої резиденції села Берестово, а також Верхню та Нижню лавру у межах оборонних мурів і має загальну площу у 23,5 га.

Верхня лавра є ядром комплексу монастиря. Вона складається з кількох дворів, обнесених мурами кінця XVII — початку XVIII ст. Головний двір (Соборна площа), до якого ведуть два входи: через Святу та Економічну брами, обмежено будівлями келій соборних старців (XVIII ст.), Ковнірівського корпусу (XVII—XVIII ст.), друкарні (XVIII ст.), трапезної церкви (XIX ст.) і митрополичих покоїв (XVIII ст.). Центр площі виділяється спорудою Успенського собору, який є головним храмом заповідника. Просторово-візуальним орієнтиром Лаври і головною містобудівною домінантою Києва є Велика дзвіниця (1731—1744 рр.), що також входить до ансамблю Соборної площі.

Комплекс Ближніх печер (Антонієвих) сформувався у середині — другій половині XI ст., ймовірно, в період поділу печерської братії на затятих пустельників та прихильників спільного чернечого життя. Втім, уже наприкінці XI ст. цей комплекс перетворився на головний монастирський цвинтар («место, идеже всех погребают»), яке лише зрідка обживали окремі відлюдники. У XVI—XVIII ст. він також зазнав реконструкції й був пристосований для паломницького відвідування. Ансамбль наземних споруд Ближніх печер прилягає до території Верхньої лаври і має форму відкритого двору, який обмежує з півдня огорожа підпірної стіни. На північній стороні двору розташовано домінантні будівлі Хрестовоздвиженської церкви (1700 р.), дзвіниці Ближніх печер (XVIII ст.) з галереєю (XIX ст.).

Найдавнішим печерним комплексом на території Києво-Печерського монастиря, вірогідно, є Дальні (або Феодосієві) печери. Саме тут близько середини XI ст. розташовувалася літописна «велика печера», в якій мешкали засновники лаври. Архітектурний ансамбль Дальніх печер має форму замкнутого двору. В його забудові акцентними є форми двох церков: Ганнозачатіївської (XVII ст.) та Різдва Богородиці (XVII ст.). Архітектурною домінантою ансамблю є дзвіниця Дальніх печер (XVIII ст.).

У західній частині Нижньої лаври розміщений Гостинний двір, який разом з лікарнею та церквою заснований за часів Феодосія Печерського (XI ст.). Тут існували приtulки, трапезна для бідняків та хворих, згодом готелі. Сьогодні територія гостинного двору облаштована монастирем для розміщення адміністративних служб та організації паломницького готелю.

На території Берестова — заміської княжої резиденції розміщена церква Спаса на Берестові (1113—1125 рр.) — родинна усипальниця роду Мономаховичів. Тут поховані: донька Володимира Мономаха — Євфимія (1139 р.), великий князь Юрій Долгорукий (1157 р.) і його син Гліб (1173 р.). Церква розташована за межами монастирських мурів, неподалік від Економічної брами.

На верхній території заповідника функціонують чотири музейні установи: Музей історичних коштовностей (філія Національного музею історії України), Національний музей українського народного декоративного мистецтва, Музей книги та друкарства України, Музей мікромініатюр М. Сядристого. Заповідник володіє цінним музейним зібранням. У складі його колекції, різноманітної та багатой за своїм історичним і художнім значенням, зберігається понад 70 тисяч одиниць музейного фонду. Це — давні ікони і портрети, гравюри й стародруки, вишукані золотарські вироби та вишивки, рідкісні архівні документи й фотографії, скульптура, археологічні знахідки тощо.

На сьогодні в оперативному управлінні Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника перебувають 144 об'єкти культурної спадщини, з них 132 — об'єкти культурної спадщини, що розташовані на території заповідника (43 національного значення, 78 місцевого значення, 11 щойно виявлених). Окрім того, під час натурних досліджень було виявлено 113 об'єктів, які знаходяться на території заповідника і не перебувають на обліку, зокрема, це входи до підземних споруд Верхньої Лаври (19 об'єктів), поховання (82 об'єкти), об'єкти археології (11 об'єктів) та історії (1 об'єкт). Усі вони потребують додаткових науково-дослідних та пошукових заходів задля уточнення культурної цінності й розроблення облікової документації з метою взяття на державний облік.

Також натурні дослідження та архітектурно-історична інвентаризація показали, що чотири пам'ятки культурної спадщини місцевого значення втрачені:

ківорій та колодязь Св. Антонія (корпус № 75), охоронний № 4/93;

ківорій та колодязь Св. Феодосія (корпус № 76), охоронний № 4/94;

брама та огорожа на в'їзді до Нижньої Лаври (корпус № 71 в), охоронний № 4/87;

Сонячний годинник XVIII ст., охоронний № 4/106.

Ці об'єкти було змінено, внаслідок чого вони втратили предмет охорони. Задля виведення їх з Переліку об'єктів культурної спадщини необхідно підготувати відповідну документацію.

Нагальним для заповідника є питання збереження цілісності та автентичності всіх споруд комплексу. Проведення ремонтно-реставраційних робіт потребує 21 об'єкт культурної спадщини (13 національного, 8 місцевого значення): Церква Спаса на Берестові (1113—1125 рр.), Троїцька надбрамна церква (1106—1108 рр.), Келії (корпус № 4) (кінець XVII — початок XVIII ст.), Палітурня (1757—1770 рр.), Дзвіниця Успенського собору (1731—1744 рр.), Всіхсвятська церква над Економічною брамою (1696—1698 рр.), Монастирські мури (1698—1701 р.), Онуфріївська башта (Палатна) (1698—1701 рр.), Малярна башта (Північна) (1698—1701 рр.), Південна башта (1698—1701 рр.), Трапезна (1893—1895 рр.), Пороховий льох (1751 р.), Оборонна стіна навколо Дальніх і Ближніх печер (1844—1847 рр.), Бібліотека Флавіана (корпус № 5) (1905 р.), Келії півчих митрополичого хору (1904 р.), Підпірна стіна Верхньої Лаври (1795 р.), Фотографія (корпус 31) (1874 р.), Келії гостинного двору (1880 р.), Південна брама (корпус № 79) (1795 р.), Північна в'їзна брама (корпус № 93 а) (друга

половина XIX ст.), Східна в'їзна брама (корпус № 94 а) (1898 р.). Через незадовільний технічний стан та незавершені будівельні роботи на об'єктах велика їх кількість сьогодні виявилась закритою для відвідування туристами. Найбільш значними серед них є: Церква Спаса на Берестові, Дзвіниця Успенського собору, Онуфріївська башта, Малярна башта, Південна башта та Пороховий льох.

На сьогодні пам'ятки архітектури за рівнем збереженості і, відповідно, щодо методичних підходів можна поділити на три групи. До першої належать добре збережені пам'ятки, які потребують проведення ремонтно-реставраційних робіт — це церква Спаса на Берестові, Троїцька надбрамна церква, Велика Лаврська дзвіниця, церква Всіх Святих, Малярна башта, Годинникова башта, трапезна, бібліотека Флавіана, келії півчих митрополичого хору, фотографія.

Друга група охоплює пам'ятки, які впродовж свого існування зазнали певних змін і потребують реставрації деяких архітектурних елементів у первісних формах — це корпуси №№ 57, 3, 4, Палітурня, Монастирські мури, Онуфріївська вежа, Пороховий льох, мур навколо Ближніх печер, Підпірна стіна Верхньої Лаври, келії Гостинного двору, Південна, Північна та Східна брами.

Третя група включає пам'ятки архітектури, змінені останнім часом шляхом надбудови мансард та переробки фасадів. Це корпуси №№ 42, 56, 55, 60. Для реставрації цієї групи пам'яток необхідно на стадії розроблення плану організації території заповідника провести дослідницьку роботу, метою якої є оптимізація функціонального використання споруд монастиря. В рамках цієї роботи треба визначитися з набором функціональних блоків різного призначення, конче потрібних для повноцінної діяльності монастиря, та зарезервувати на території Гостинного двору майданчики, на яких можна було б відтворити або збудувати невеликі за об'ємом допоміжні споруди, котрі дали б змогу компенсувати корисні площі, що втрачаються у разі демонтажу мансард.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2002 р. № 1330 «Про затвердження Комплексної програми паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003—2010 роки» впродовж 2005—2009 рр. на 64 об'єкти культурної спадщини заповідника (42 — національного, 22 — місцевого значення) було розроблено облікову документацію. Не паспортизованими залишилися 68 об'єктів (1 — національного значення, 56 — місцевого, 11 — щойно виявлених). У 2010 р. завершена паспортизація 47 об'єктів культурної спадщини.

Невирішеним є питання використання будівель і приміщень на території заповідника. Сьогодні тут розміщено майже 40 організацій різного спрямування, деякі з них культурно-мистецького та пам'яткоохоронного профілю, органічно пов'язані з історією та діяльністю монастиря і заповідника (Національна історична бібліотека України, Музей книги та друкарства України, Департамент культурної спадщини та культурних цінностей Міністерства культури України тощо). Проте на території заповідника розташовано чимало організацій і установ, діяльність яких не пов'язана або навіть суперечить режиму функціонування заповідника й несумісна з діяльністю монастиря (Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв; художні майстерні Київської організації Національної спілки художників України; фонди Національного музею народної архітектури та побуту України; клініка державної установи «Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л.В. Громашевського НАМН України»; державне підприємство «Державна агенція промоції культури України»; державне підприємство Український центр культурних досліджень). Всі ці установи й організації треба перемістити на території за межами заповідника.

Також пропонується вивести з території Верхньої Лаври музеї, що не мають відношення до історії заповідника, Православної церкви в цілому й Києво-Печерської лаври зокрема (Музей театрального, музичного та кіномистецтва України). Щодо Національного музею українського народного декоративного мистецтва, який розташований на території Верхньої Лаври, зазначимо, що потреби в площі, необхідної для повноцінного розміщення і функціонування експозицій і фондів цієї музейної установи, майже вдвічі перевищують 3,5 тис. м², які використовуються музеєм на цей час. Зазначені потреби музею в площах неможливо забезпечити за рахунок адміністративних і господарських приміщень заповідника, що може негативно позначитися на подальшому розвитку цієї музейної установи. Тому доцільно підготувати виведення Національного музею українського народного декоративного мистецтва з території заповідника в інші, відповідним чином пристосовані приміщення.

Також на території заповідника обмежена кількість і невпорядковане розташування об'єктів продажу сувенірної продукції, громадського харчування, санвузлів, пунктів медичної допомоги. Якість зазначених послуг для відвідувачів та музейних працівників не відповідає сучасним вимогам, особливо під час туристичного сезону. Крім того, не вирішене питання щодо національного сувеніру, оскільки та сувенірна продукція, яка продається у заповіднику тематично не відповідає його спрямованості. Досить проблемним залишається питання паркування, оскільки наявні місця для автостоянок туристичного транспорту не задовольняють потреб заповідника і монастиря. Окрім того, на території заповідника і на під'їздах до нього не облаштовані інформаційні вказівники та стенди. Належним чином не унормована й не систематизована екскурсійна робота, а також відсутній аналіз лекційної і тематико-експозиційної діяльності заповідника.

Незважаючи на те, що в заповіднику функціонує 4 музейні установи, які тематично не пов'язані з його діяльністю, власного музею історії Києво-Печерської лаври Заповідник донедавна не мав, хоча і фондова наповненість, і площа виставкових залів (1019,6 кв. м) були цілком достатніми для створення подібного музею. Такий музей було відкрито тільки восени 2011 р. Окрім того, важливим є питання реставрації музейних предметів. На цей час 276 одиниць зберігання музейного фонду потребують невідкладних заходів з реставрації.

Особливо загострилася в останнє десятиріччя проблема сучасної забудови у буферній (охоронній) зоні заповідника. Ця забудова негативно впливає на видове розкриття та домінуючу роль архітектурного комплексу Києво-Печерської лаври з південного та східного боків (панорама правого берега ріки Дніпро). Наслідками забудови історичної частини Печерська є новозбудовані об'єкти адміністративного та житлового призначення, висотність яких на даній території перевищує допустимі норми. Деякі проекти сучасних будівель вже втілені в життя, деякі — на стадії погодження.

Крім того, у зв'язку з порушеннями охоронних норм у межах охоронної (буферної) зони та на схилах Дніпра під загрозу потрапляють об'єкти культурної спадщини м. Києва. Такі порушення підривають автентичність середовища, у якому розташовані об'єкти, змінюють їхні масштаби та силует або руйнують важливі візуальні осі, що еднають між собою різні частини архітектурних та ландшафтних комплексів.

Для подолання негативних чинників і створення ефективної схеми управління заповідником у контексті Генерального плану розвитку Києва необхідно розробити загальний деталізований план міського розвитку стосовно даного об'єкта всесвітньої

спадщини та буферної зони навколо нього. Це сприятиме дотриманню режимів роботи в заповіднику з метою юридичного захисту його цінностей. До цих документів повинен бути долучений загальний план управління, який необхідно розробити. Він повинен включити програму збереження, що має стати основою для єдиної політики збереження культурної спадщини та подальшої діяльності заповідника.

1.3. Режими використання території та зон охорони пам'яток заповідника

1. На територіях пам'яток, заповідників, охоронних (буферних) зон пам'яток всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника), а також на територіях зон охоронюваного ландшафту нове будівництво заборонене.

2. На зазначених вище територіях допускається тільки реставрація і реабілітація пам'яток та реконструкція інших будівель і споруд без збільшення їх висотних параметрів.

3. На території заповідника зберігаються пам'ятки та об'єкти культурної спадщини, забезпечується охорона археологічного культурного шару, а також традиційного характеру середовища: ландшафту, історично сформованих розпланування, парцеляції, забудови, малих архітектурних форм, елементів історичного благоустрою. За спеціальними проектами, погодженими в установленому порядку, проводяться роботи з консервації, реставрації, реабілітації, пристосування, музеєфікації пам'яток, регенерації їх середовища, благоустроїв та озеленення території, реконструкція і будівництво необхідних для експлуатації пам'яток інженерних мереж.

На території заповідника заборонено будівництво, земляні роботи, прокладання транспортних комунікацій та інженерних мереж, якщо це не пов'язано із забезпеченням функціонування заповідника та його пам'яток, а також у разі, якщо ці роботи порушують підземні частини пам'яток або гідрологічний режим території. Забороняється влаштування повітряних ліній електромереж і наземних трансформаторних пунктів.

На території заповідника забезпечуються інженерний захист території, санітарна і пожежна безпека, сприятлива для пам'яток гідрогеологічна обстановка та захист від динамічних навантажень.

На території заповідника забезпечується проведення археологічних досліджень з музеєфікацією виявлених розкопками стародавніх будівель і споруд. При цьому заборонено розкопування «на знесення» археологічного культурного шару по всій його площі й на всю глибину. Необхідно резервувати нерозкопані ділянки культурного шару як еталон на майбутнє.

Будь-яким земляним та будівельним роботам, запланованим на території заповідника, повинні передувати археологічні дослідження (розкопки), а самі роботи повинні здійснюватися під наглядом фахівця-археолога.

На території заповідника за спеціальними погодженнями допускається розміщення окремих об'єктів: кафе, виставкові зали; музеї; магазини та кіоски з продажу сувенірів, літератури, виробів народних промислів, художньої продукції тощо; громадські вбиральні; малі архітектурні форми; об'єкти інженерно-технічної інфраструктури для обслуговування території; об'єкти ландшафтного благоустрою та озеленення. При цьому нові об'єкти — будівлі та споруди — по висоті не повинні перевищувати 9 м і

проектуватися тільки за індивідуальними проектами в рамках загальної концепції або проекту регенерації заповідника.

Проведення на території заповідника містобудівних, архітектурних, ландшафтних перетворень, реставраційних, будівельних, земляних та інших робіт дозволяється за погодженням з органом управління заповідника та центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини — Міністерством культури України. Погодження надається за поданням дирекції Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника на підставі погодженої нею науково-проектної, проектно-кошторисної документації.

4. На всій території охоронної (буферної) зони провідним має залишатись традиційний характер міського середовища. Нові елементи забудови мають бути підпорядковані йому та органічно поєднані з ним. Необхідним є збереження історичного розпланування і характеру просторової забудови Верхнього міста та прилеглої до Києво-Печерської лаври частини Печерська з додержанням особливостей історичної парцеляції, існуючих ліній забудови та її силуету.

Розпланувальний, візуальний, композиційний і змістовно-образний зв'язок Києво-Печерської лаври з довкіллям є найважливішим для збереження єдності ансамблів з історичним оточенням та для структури і образу Верхнього міста та Печерська в цілому.

Як у найближчому оточенні ансамблю Києво-Печерської лаври, так і на всій території охоронної (буферної) зони висота і масштаб нової забудови та надбудов повинні бути співрозмірними з існуючими будівлями біля них.

В охоронній (буферній) зоні допустимі обмежені перетворення, основною спрямованістю яких є регенерація та архітектурно-композиційне завершення історично недоосвоєних ділянок, створення оптимальних умов для огляду ансамблів і їх традиційного оточення. На вільних ділянках нове будівництво дозволяється лише за індивідуальними проектами відповідно до історико-містобудівних обґрунтувань. Нові будівлі мають бути композиційно та архітектурно поєднані з історичним міським середовищем в оточенні ансамблів і силуетом Печерська.

5. У охоронній (буферній) зоні режим використання території також передбачає:
- збереження розпланування, пам'яток та об'єктів культурної спадщини, елементів історичного упорядкування;
 - необхідність проведення археологічних досліджень і музеєфікації археологічних об'єктів; заборону розкопування «на знесення» археологічного культурного шару; необхідність резервації нерозкопаних ділянок культурного шару як еталону на майбутнє;
 - забезпечення сприятливого для пам'яток гідрологічного режиму, пожежної безпеки, захисту від динамічних навантажень та інших негативних техногенних і природних впливів;
 - проведення робіт щодо реставрації і пристосування пам'яток культурної спадщини, упорядкування та озеленення території за спеціальними проектами, погодженими центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

В охоронній (буферній) зоні дозволяються перетворення, що не суперечать вимогам охорони культурної спадщини Печерська, визначної ролі ансамблю Києво-Печерської лаври, сприяють регенерації кращих якостей історичного середовища ансамблів, а також підвищенню якості міського середовища, а саме:

перетворення, пов'язані з функціонуванням Печерська як частини ядра загальноміського центру і формуванням його як житлово-ділового, громадського, культурного й туристського центру, з дотриманням обґрунтованих обмежень висоти та щільності забудови;

обмежене житлове і громадське будівництво, в тому числі об'єктів соціально-культурних, побутового обслуговування й туристичної інфраструктури;

впорядкування, благоустрій;

реставрація пам'яток архітектури національного і місцевого значення;

ремонтно-реставраційні роботи на тих історичних будівлях, що підлягають збереженню; перелік таких будівель визначається за результатами історико-архітектурної інвентаризації території охоронної (буферної) зони;

реконструкція значних і рядових історичних будівель з можливою їх надбудовою та прибудовами, що не порушують архітектурних особливостей цих будівель і характеру пов'язаного з ними традиційного середовища;

будівництво нових об'єктів на місцях втрачених малоцінних будівель, споруд і на недоосвоєних історично ділянках, за індивідуальними проектами з відповідними науковими обґрунтуваннями;

знесення значних і рядових аварійних історичних споруд з наступним компенсаційним будівництвом, де це необхідно для збереження традиційного характеру середовища;

знесення дисгармонійних традиційному характеру середовища будівель і споруд;

знесення малоцінних господарських і технічних споруд;

впорядкування зелених насаджень, що перешкоджають огляду пам'яток архітектури та історичних містобудівних комплексів;

функціональна адаптація будівель відповідно до потреб громадського центру міста Києва.

Гранично допустима висота нових будинків і надбудов не повинна бути вищою від висоти прилеглої традиційної забудови, що складає 12—25 м. Перевищення в кожному конкретному випадку потребує спеціальних композиційних обґрунтувань, які мають здійснюватись при розробленні історико-містобудівних обґрунтувань, що мають визначати для кожного проектного об'єкта граничну допустиму висоту та інші параметри новобудови чи надбудови.

Будівництво нових будівель і споруд суттєво обмежується: заборонене будівництво висотних будівель та споруд, а також будівель і споруд підвищеної поверховості.

У буферній зоні заборонені перетворення, що призводять до порушення традиційного характеру середовища, а саме:

зміни історичного розпланування;

перевищення новобудовами і надбудовами висоти традиційної забудови без композиційно-просторового аналізу в складі історико-містобудівних обґрунтувань;

порушення історичного силуету;

порушення цінних видів, що визначають своєрідність Печерська;

порушення масштабних співвідношень у забудові;

будівництво промислових підприємств;

розміщення зовнішньої реклами та малих архітектурних форм, що порушує історичне середовище і заважає огляду пам'яток.

Реконструкція будівель і споруд та нове будівництво в охоронній (буферній) зоні можливе лише на основі погоджених з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини проектів за наявності історико-містобудівних обґрунтувань.

При цьому про всі архітектурні перетворення, заплановані в буферній зоні, необхідно завчасно інформувати Центр всесвітньої спадщини (м. Париж) через Національну комісію України у справах ЮНЕСКО.

При реконструкції та будівництві об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (вулиць, доріг, магістралей, транспортних розв'язок, естакад, мостів, тунелів тощо) в охоронній (буферній) зоні проектна документація має погоджуватися з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини проектів за наявності історико-містобудівних обґрунтувань. При цьому необхідність завчасного інформування Центру всесвітньої спадщини (м. Париж) визначає центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини залежно від ступеня впливу об'єктів будівництва на традиційний характер середовища.

6. У межах Центрального історичного ареалу режими використання територій визначаються режимами зон охорони, встановлених у відповідних історичних ареалах. Проектуванню об'єктів містобудування має передувати розроблення історико-містобудівних обґрунтувань, які погоджуються в установленому порядку.

1.4. Заходи щодо збереження пам'яток та традиційного характеру середовища

Києво-Печерська лавра є цілісним ансамблем об'єктів архітектури та містобудування (творів архітектури й інженерного мистецтва; наземних та підземних будівель і споруд), археологічних об'єктів; історичних об'єктів (некрополі та окремі поховання), об'єктів садово-паркового мистецтва і ландшафтних територій, які мають історичну цінність; монументального мистецтва (ліплення, малярство); об'єктів науки й техніки.

Зазначений ансамбль об'єктів, який характеризується ознаками певної культури, епохи, стилів, традицій та авторів (творців) формувався впродовж тривалого хронологічного періоду: впродовж XI — поч. XX ст., що зумовлює наявність різноманітних будівельних технік та прийомів, що використовувались при спорудженні цих об'єктів, і вимагає опрацювання конкретних інженерно-технічних, технологічних, геологічних та геофізичних, архітектурних рішень під час виконання заходів зі збереження цих унікальних пам'яток.

Хоча об'єкти заповідника перебувають на обліку як пам'ятки культурної спадщини національного і місцевого значення, однак вони є складовими цілісного майнового комплексу, включеного до сфери управління центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини — Міністерства культури України. Крім того, згідно з ухваленим відповідним урядовим рішенням, завершується передача об'єктів Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника з комунальної власності територіальної громади м. Києва до державної власності.

Заходи щодо збереження пам'яток заповідника та традиційного характеру середовища повинні враховувати специфіку ансамблю Києво-Печерської лаври, яка полягає у спільному використанні пам'яток закладом культури — Національним Києво-Пе-

черським історико-культурним заповідником та релігійною організацією — чоловічим монастирем — Свято-Успенською лаврою Української Православної церкви.

У зв'язку з відродженням повноцінного чернечого життя чоловічого монастиря Свято-Успенська Києво-Печерська лавра, потребують вирішення питання гармонійної організації богослужбової практики, адміністративно-господарських функцій, побутових потреб ченців, що постійно проживають на території Нижньої Лаври, парафіян та паломників, які щоденно відвідують монастир, а також задоволення вимог світських туристично-екскурсійних груп. Все це висуває вимоги до належного режиму використання об'єктів культурної спадщини, переданих у користування чернечій обителі, а також виконання робіт з їх ремонту, реставрації, реабілітації та пристосування до потреб монастиря.

При цьому мають бути враховані вимоги міжнародних пам'яткоохоронних документів, до яких приєдналась Україна у зв'язку із включенням українських об'єктів до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, з урахуванням сучасних міжнародних вимог та досвіду використання релігійними організаціями сакральних комплексів, що мають визначну культурну цінність, відповідальність за збереження яких перед світовою спільнотою покладається на органи державної влади.

Комплекс пам'яток Києво-Печерської лаври розташований на високому правому березі Дніпра, у прибережній зсувонебезпечній зоні, насиченій підземними, в тому числі водонесучими інженерними комунікаціями, внаслідок незадовільного технічного стану яких відбувається постійне перенасичення вологою ґрунтів, що мають виражений лесовий характер. Крім того, через територію заповідника проходять численні зовнішні інженерні мережі (електропостачання, водопостачання, каналізації, теплозабезпечення), а також дренажно-штовельні системи та зливові стоки, через які здійснюється водовідведення безпосередньо з території заповідника і прилеглих міських територій, що розташовані вище за рельєфом.

Деструктивні процеси, зумовлені природними та техногенними чинниками, призводять до незадовільного технічного стану об'єктів заповідника. Протягом останніх років спостерігається загроза руйнації підземних лабіринтів печер. Зокрема, кілька років тому сталася надзвичайна подія — обвал ділянки верхньої частини лабіринту Ближніх печер.

Досвід виконання у 2008 р. комплексу протиаварійних, реставраційно-ремонтних та протизсувних робіт у районі Ближніх печер, спрямованих на ліквідацію зсувних процесів, нормалізацію вологісних параметрів, підсилення фундаментів будівель і споруд дає позитивні наслідки та має бути запроваджений на інших проблемних ділянках і об'єктах заповідника. Проведення зазначених робіт, в тому числі земляних, на пам'ятках та об'єктах заповідника має здійснюватись відповідно до вимог законодавства і державних норм під постійним археологічним наглядом. Виявлені археологічні залишки підлягають дослідженням, за результатами яких опрацьовуються пропозиції щодо їх консервації та музеєфікації.

З метою запобігання подібним негативним ситуаціям вбачається необхідним здійснення заходів з інструментального обстеження об'єктів та прилеглих територій, їх укріплення і підсилення, здійснення протизсувних заходів, впровадження системи постійного гідрогеологічного моніторингу, а також визначення характеру їх подальшого використання, зокрема в екскурсійно-експозиційних цілях.

Уваги потребують також питання, пов'язані із садово-парковими об'єктами на території Києво-Печерської Лаври. Зважаючи на втрачені ділянки монастирських садів, слід залучити відповідні історичні матеріали щодо їх ландшафтно-планувальних схем,

стильових та композиційних вирішень, що базуються на певних місцевих традиціях, філософському світогляді епохи, конфесійній приналежності та місці розташування монастиря в ландшафті, опрацювавши відповідні матеріали для можливого відтворення втрачених ділянок монастирських садів.

Значне місце займають пам'ятки монументального мистецтва — стінопис інтер'єрів та екстер'єрів пам'яток заповідника, які також потребують виконання комплексу заходів, спрямованих на їх збереження.

Ансамбль Києво-Печерської Лаври відіграє роль загальноміської містобудівної домінанти, є винятково важливою складовою панорам центральної нагірної частини міста Києва — одним із символів Вічного міста, «Небесного Єрусалима», «матері городів Руських», поєднаною з унікальним ландшафтом. Саме високому правобережному плато, на якому розташовується Лавра, відведена провідна ієрархічна, функціональна і композиційна роль, при тому, що широка дніпровська акваторія є головною композиційною віссю міста. Згідно з давньою київською традицією, саме розміщені поблизу пругу рельєфу об'єкти є соціально найпрестижнішими, композиційно і функціонально найголовнішими.

Враховуючи виняткову значущість історичного ландшафту Київських гір і долини ріки Дніпро, цим територіям було надано статус пам'ятки ландшафту місцевого значення (наказ Міністерства культури і туризму України від 03.02.2010 № 58/0/0/16-10) з рекомендацією включити їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України ще й як пам'ятку національного значення.

З метою забезпечення збереження традиційного характеру середовища та врегулювання процесів активних містобудівних перетворень прилеглого міського середовища, з урахуванням рекомендацій експерта моніторингової місії ЮНЕСКО професора Тодора Крестева (листопад 2010 р.) опрацьовані проектні пропозиції щодо коригування меж буферних зон комплексу споруд Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та ансамблю споруд Софійського собору з урахуванням їх поєднання з територією пам'ятки ландшафту місцевого значення «Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпро» та з об'єднанням цих двох буферних зон в єдину. При цьому вбачається необхідним розробити відповідну містобудівну документацію щодо комплексної регенерації забудови, розміщеної в буферній зоні та детальний план цієї території.

1.5. Пропозиції щодо функціонального зонування, схеми руху транспорту та пішоходів у межах національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та його зон охорони

Територію заповідника в ході опрацювання матеріалів до Генерального плану розвитку Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника пропонується поділити на декілька різних за призначенням та характером використання зон — відкритих для відвідування паломниками і туристами (культово-експозиційні та рекреаційні), а також закритих — для забезпечення службових і господарських потреб заповідника й монастиря. Об'єкти, що є визначними пам'ятками історії та архітектури, передбачені для спільного використання як культові й експозиційні споруди.

Зазначений проект функціонального зонування враховує перспективи розвитку співіснуючих тут інституцій — Національного заповідника та діючого чоловічого монастиря.

Експозиційна зона

На заповідній території площею 23,5 га розташовано 144 будівлі й споруди, з них — 120 є пам'ятками культурної спадщини.

Будь-який план експонування та презентації об'єктів заповідника повинен виходити з уявлення про відвідувачів, які приходять ознайомитися з пам'ятками. Аби задовольнити усі категорії відвідувачів, важливо створити різні програми презентації відповідно до їхніх індивідуальних інтелектуальних, культурних та фізичних потреб, а саме: мови, віку, фізичних обмежень і рівня освіти. Усі методи презентації, зазначені нижче (друковані матеріали, організовані екскурсії та інші різновиди огляду пам'ятки тощо), повинні мати багатомовне забезпечення (українською, російською, англійською та іншими мовами).

Заповідник вже надає багато туристичних послуг, зокрема, для обслуговування туристів діє екскурсійна служба, що має висококваліфікованих лекторів-екскурсоводів, які проводять екскурсії українською, польською, англійською, німецькою, іспанською, французькою, румунською, італійською, російською, японською мовами. На базі фондів колекцій у заповіднику працює кілька постійно діючих експозицій, які відображають певні етапи розвитку українського малярства, українського золотарства періоду бароко та ін. Крім того, періодично організовуються тимчасові тематичні виставки, які репрезентують різні зібрання в колекції заповідника — портрети, культові та світські вироби із срібла, художні тканини й шитво, або окремі етапи історії Києво-Печерської лаври.

Наявні послуги повинні поповнитися екскурсіями індивідуального огляду для самостійно налаштованих відвідувачів, яких забезпечать відповідно укладеними брошурами для огляду пам'ятки за вказаним та чітко позначеним маршрутом. До значних експозиційних споруд було б доцільно додати зовнішні написи з докладною інформацією, датою спорудження, планом будівлі та схематичною реконструкцією, до того ж більш ніж однією мовою (щонайменше трьома — українською, російською та англійською). Ці написи, разом з покращеними і більш придатними для орієнтування на пам'ятці вказівниками, варто встановити по всій території, аби відвідувач міг почуватися більш впевнено.

Таким чином, існує нагальна потреба підготувати й застосувати координовану політику подання супровідної інформації на вказівниках на території заповідника. Загалом, вказівники повинні бути корисними для відвідувачів і достатньо помітними, аби керуватися ними, хоча й не нав'язливими, щоб не зашкодити загальному вигляду пам'яток.

Принагідно зазначимо, що основні адміністративні та музейно-експозиційні приміщення Національно Києво-Печерського історико-культурного заповідника розташовані на території Верхньої лаври. Наявна кількість адміністративних та експозиційних приміщень заповідника не відповідає нормативним вимогам.

Впродовж 2011 р. обговорюється питання стосовно переміщення інших організацій, розташованих на території заповідника, за його межі. Насамперед йдеться про Національну академію керівних кадрів культури і мистецтв, навчальні, адміністративні й господарські приміщення якої розташовані в 7 будівлях на території заповідника.

Після прийняття позитивного рішення стосовно зазначеного питання передбачається облаштування в будівлях №№ 7, 12, 13, 18 експозиційних та частково адміністративних приміщень заповідника, які таким чином утворюють єдину музейно-експозиційну зону. До цієї зони також варто включити будівлю № 101 (Пороховий льох), яка на сьогодні перебуває в оренді у ТОВ «Фортеця М». Після проведення комплексу ремонтно-реставраційних робіт у приміщенні також пропонується розмістити музейну експозицію на військову тематику. Існуючий дворовий простір між зазначеними будівлями, після відселення сторонніх організацій і розроблення відповідного проекту благоустрою, може бути використаний для потреб Заповідника.

Розташовані на території Нижньої лаври окремі будівлі, які становлять особливий інтерес для відвідувачів заповідника з мистецького, історичного, архітектурного погляду (Хрестовоздвиженська церква (1700 р.), дзвіниця (XVIII ст.) з галереєю (XIX ст.) на Ближніх печерах; Ганнозачатіївська (XVII ст.) та Різдва Богородиці (XVII ст.) церкви, дзвіниця (XVIII ст.) на Дальніх (Феодосієвих) печерах) включаються до маршрутів для туристичного огляду, в т. ч. інтер'єрів цих будівель. Зазначені ділянки пропонується включити до експозиційної зони з певними обмеженнями, визначеними чинним монастирським статутом.

Зони обслуговування відвідувачів

До зони обслуговування відвідувачів належать ділянки території заповідника, які призначені для інформаційного забезпечення відвідувачів щодо пам'яток та такі, що утворюють туристичну інфраструктуру. У цій зоні розташовані приміщення кафе, точки продажу сувенірної продукції, а також екскурсійне бюро, що у в привхідній частині території заповідника. Також у привхідній частині території заповідника доцільно розмістити пункт медичної допомоги та пункт обміну іноземної валюти для обслуговування закордонних туристів.

Зважаючи на неупорядковане розташування об'єктів з продажу сувенірної продукції, на території заповідника варто встановити основні місця продажу сувенірів і книг. Зазначені об'єкти можуть бути зосереджені на території подвір'я між корпусами №№ 4, 21, 24 (план-схема № 5). Важливо, щоб якість сувенірів, які продаватимуться в заповіднику, була високою і відповідала значенню об'єкта, внесеного до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Також проблемою є обмежена кількість громадських вбиралень на території заповідника. Доцільно розташувати додаткові громадські вбиральні (можливо, кабінки з біотуалетами) на різних ділянках, але в межах рекреаційних зон.

При вході до заповідника варто поліпшити засоби орієнтування відвідувачів, щоб забезпечити інформування кількома мовами щодо запропонованих маршрутів огляду, зокрема й для осіб з обмеженими фізичними можливостями, а також щодо таких послуг, як місця харчування, туалети, пункти медичної допомоги, сувенірні крамниці тощо.

Зони рекреації

До зон рекреації належать ділянки території заповідника, що мають деревні насадження паркового характеру з пішохідними доріжками і відповідно облаштованими місцями для відпочинку тощо.

Одну з рекреаційних зон пропонується облаштувати в межах території між корпусами №№ 1, 3, 5, 6 та сучасного Митрополичого саду (між корпусами №№ 5, 6,

88, 89). Після розроблення відповідного проекту благоустрою на зазначеній території варто розмістити елементи барокових квітників, паркові скульптури, сонячний годинник тощо.

Другу рекреаційну зону пропонується облаштувати в межах території між корпусами №№ 20, 23, 24. На даній території після проведення робіт щодо загального благоустрою пропонується відтворити окремі елементи аптекарського саду з рослинністю, яка використовується в народній медицині.

Третю рекреаційну зону пропонується облаштувати у межах території між корпусами №№ 7, 12, 13, 18 з використанням наявних і створенням додаткових місць для відпочинку.

На території Нижньої Лаври пропонується облаштування двох рекреаційних зон. Першу — в межах території, що розташована між підпірною стіною Дебоскета вздовж пішохідних доріжок і навколо ківоріїв та колодязів св. Антонія і Феодосія. Другу зону пропонується облаштувати в межах території, що розташована між галереєю від Ближніх до Дальніх печер та вул. Дальнепечерною.

Господарська зона заповідника

Господарська зона призначена для забезпечення господарської діяльності заповідника і складається з приміщень, у яких розміщується науковий та технічний персонал, функціонують дослідницькі осередки й частково зберігаються фондові колекції.

Господарські зони пропонується розмістити в межах існуючих господарських підвір'їв, розташованих між будівлями №№ 8, 9, 10, 11, 100; №№ 31, 34, 35; №№ 23 — 24.

Організація руху транспорту, під'їзних шляхів та автостоянок

Аналізуючи наявну ситуацію, можна констатувати, що існуючі місця для автостоянок туристичного транспорту не задовольняють потреб заповідника і монастиря, що негативно позначається на кількості відвідувачів. Питання руху автотранспорту й паркування є проблемою, на вирішення якої буде спрямовано окремий розділ плану організації території заповідника. Для вирішення зазначеної проблеми пропонується влаштувати дві додаткові автостоянки на території ділянки між лаврськими мурами і будинком № 31 по вул. І. Мазепи, а також у межах ділянки між вул. І. Мазепи і Лаврським провулком, яку пропонується включити до території заповідника як резервну. У перспективі вбачається можливим використання частини території згаданої ділянки для розміщення автостоянки (зона обслуговування) для відвідувачів заповідника (як організованих груп, так і окремих відвідувачів).

Зараз територія Цитаделі розділена вул. І. Мазепи і Цитадельною з досить великим навантаженням транзитного автомобільного транспорту, яке постійно зростає. Зважаючи на велику кількість відвідувачів Києво-Печерської лаври та інших музейних комплексів, пропонується виключити рух транзитного транспорту з території фортеці і зробити більшість території Цитаделі пішохідною.

Також передбачається розміщення дороговказів поза межами території заповідника, які провадять відвідувачів до об'єкта, внесеного до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Зазначені вказівники повинні поширюватися принаймні на території центральної частини міста, а в перспективі — на всій території Києва і Київської області.

Територія в межах буферної зони заповідника

Проведена у 2010 р. історико-архітектурна інвентаризація об'єктів культурної спадщини в межах Києво-Печерської лаври та на прилеглій території дала змогу обґрунтувати визначення нових меж буферної зони пам'ятки всесвітнього значення, яку було збільшено практично вдвічі — зі 107 га до 277 га, — за рахунок земляних укріплень Печерської фортеці, Дніпровських схилів, що є важливими елементами ландшафтного середовища Києво-Печерської лаври. Нові межі буферної зони восени 2010 р. були затверджені Київською міськрадою у складі Концепції Генерального плану розвитку м. Києва. На зазначених територіях розташовані комплекси Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, культурно-мистецького та музейного комплексу «Мистецький арсенал», Національного музею «Меморіал пам'яті жертв голодоморів в Україні», Національного музею Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр., пам'ятка садово-паркового мистецтва — меморіальний парк Слави, парк «Аскольдова могила», Наводницький парк, Печерський ландшафтний парк.

У другій половині 2010 р. — на початку 2011 р. після кількох фахових обговорень було вирішено об'єднати дві окремі буферні зони (собору Святої Софії та Києво-Печерської лаври) в єдину охоронну (буферну) зону.

Межі та режими використання охоронної (буферної) зони пам'яток — об'єктів всесвітньої спадщини «Собор Святої Софії та прилеглі монастирські будівлі, Києво-Печерська Лавра», затверджено наказом Міністерства культури України від 05.07.2011 № 511/0/16-11.

Територію Києво-Печерської фортеці (Цитаделі) та Києво-Печерської лаври в межах охоронної (буферної) зони заповідника в ході опрацювання матеріалів до плану організації території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника поділено на декілька різних за призначенням та характером використання зон.

Монастирська зона — охоплює територію Нижньої Лаври в межах монастирських мурів, а також ділянку, на якій розташовані будівлі Інфекційної лікарні і комплекс будівель Воскресенської церкви. Перспективний розвиток монастирської території пропонується здійснювати в східному та західному напрямках (влаштування пристані на Дніпрі, лікарні для паломників, просвітницького центру тощо).

До **заповідної** зони належить територія Верхньої Лаври, на якій зосереджуються експозиційні об'єкти та маршрути, зони рекреації, службові приміщення й господарські майданчики, а також територія ділянки, на якій розташована пам'ятка архітектури та містобудування національного значення — церква Спаса на Берестові.

У межах буферної зони заповідника розташовані музейні й інші установи Національного комплексу «Мистецький арсенал», Національний музей Великої Вітчизняної війни, Національний музей «Меморіал пам'яті жертв голодоморів в Україні». Ділянки, на яких розташовуються зазначені комплекси та установи, виділені в **музейну** зону.

Територію Київського водоканалу, в межах якої розташовані 4 штучні водосховища і яка в східній частині прилягає до валів Печерської фортеці, доцільно виділити в **господарську** зону.

Зона обслуговування паломників і туристів у межах запропонованої буферної зони заповідника охоплює дві ділянки.

Перша — це розташована на північний захід від Києво-Печерського монастиря територія колишньої взуттєвої фабрики, яка з півночі обмежена вул. Цитадельною, з

заходу — вул. Лейпцизькою, а з півдня — головним валом цитаделі та Московською брамою до мурів Києво-Печерської лаври.

Ділянка, розташована на північ від Лаврських мурів, обмежена із заходу вул. І. Мазепи, з півночі та північного сходу — земляними укріпленнями Спаського й Павлівського бастионів та куртиною між ними, разом з будівлями, розташованими по Лаврському провулку, розглядається як перспективна для подальшого розвитку заповідника. Цю ділянку пропонується використовувати для першочергового розвитку туристичної інфраструктури. Зазначену територію було б доцільно розчистити від комплексу нежитлових споруд, створивши тут аванплощу з розвиненою туристичною інфраструктурою (магазини, кафе, ресторани, паркінг тощо) для обслуговування основного потоку відвідувачів Києво-Печерського монастиря і «Мистецького арсеналу».

Запропоноване комплексне вирішення функціонального зонування буферної зони, яка має бути найближчим органічним оточенням пам'ятки всесвітнього значення, дасть змогу залучити додаткові інвестиції з різних джерел, санувати депресивні ділянки території, влаштувати зручні транспортні зв'язки та звільнити великі території для розвитку туристичної інфраструктури і паркових зон.

Зокрема, паркові масиви з півночі, сходу та півдня мають зафіксувати ландшафтний контекст Лаврського архітектурного ансамблю. Зони музейних осередків та туристичної інфраструктури із західного боку Лаври повинні утворити цілісне культурне середовище, яке б взаємодіяло з пам'яткою й відповідало її світовому значенню, а також гарантувало б недоторканість прилеглої до ансамблю території з боку забудовників.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ТА АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Архівні джерела

1. ДАКО — Ф. 3, оп. 1. Спр. 4. — Арк. 5.
2. ДАКО — Ф. 112, оп. 1. Спр. 676. — Арк. 2.
3. ДАКО — Ф. 112, оп. 1. Спр. 8590. — Арк. 8, 10.
4. ДАКО — Ф. 4156, оп. 1. Спр. 1. — Арк. 9.
5. ДАКО — Ф. 4156, оп. 1. Спр. 2. — Арк. 23.
6. ДАКО — Ф. 4156, оп. 1. Спр. 10. — Арк. 92.
7. ДАКО — Ф. 4156, оп. 1. Спр. 14. — Арк. 241.
8. ДАКО — Ф. 4156, оп. 1. Спр. 17 — Арк. 100, 113, 118, 123, 131 236.
9. ДАКО — Ф. 4156, оп. 1. Спр. 18. — Арк. 23.
10. ДАМК — Ф. 1, оп. 1. Спр. 463. — Арк. 134.
11. ДАМК — Ф. 1, оп. 1. Спр. 886. — Арк. 15.
12. ДАМК — Ф. 1, оп. 1. Спр. 12762. — Арк. 7.
13. ДАМК — Ф. 290, оп. 1. Спр. 777. — Арк. 350.
14. ДАМК — Ф. 312, оп. 1. Спр. 130. — Арк. 45.
15. ДАМК — Ф. 326, оп. 1. Спр. 208. — Арк. 112.
16. ДАМК — Ф. 330, оп. 1. Спр. 240. — Арк. 1.
17. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 1. — Арк. 1.
18. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 2. — Арк. 1.
19. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 3. — Арк. 1.
20. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 6. — Арк. 1.

21. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 9. — Арк. 1, 6, 7, 36.
22. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 14. — Арк. 17, 18, 24, 25.
23. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 17. — Арк. 7, 9.
24. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 20. — Арк. 2, 6.
25. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 24. — Арк. 48.
26. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 26. — Арк. 2, 4, 5.
27. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 34. — Арк. 6.
28. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 61. — Арк. 8.
29. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 84. — Арк. 8.
30. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 106. — Арк. 76, 77.
31. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 110. — Арк. 8, 13.
32. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 151. — Арк. 15.
33. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 184. — Арк. 2, 70.
34. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 188. — Арк. 16.
35. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 199. — Арк. 13.
36. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 200. — Арк. 8.
37. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 273. — Арк. 6.
38. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 294. — Арк. 6.
39. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 354. — Арк. 1, 9.
40. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 355. — Арк. 13.
41. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 395. — Арк. 7.
42. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 411. — Арк. 4, 5.
43. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 433. — Арк. 15.
44. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 458. — Арк. 30.
45. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 476. — Арк. 29, 30.
46. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 490. — Арк. 15, 16.
47. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 493. — Арк. 23, 424.
48. ДАМК — Ф. 1517, оп. 1. Спр. 716. — Арк. 17.
49. ДАМК — Ф. 4156, оп. 1. Спр. 21. — Арк. 147.

II. Бібліографічні джерела

50. Абрамович Д. І. Києво-Печерський патерик. — К., 1930.
51. Абрамович Д. И. Исследование о Киево-Печерском патерике. — СПб, 1902.
52. Алферова Г. В., Харламов В. А. Киев во второй половине XVII века. — К., 1982.
53. Антонович В. Б. Очерки истории Великого княжества Литовского до половины XV столетия. — К., 1878. — Вып. 1. — С. 54, 97.
54. Асеев Ю. С. Архитектура древнего Киева. — К., 1982.
55. Багрій Н. Всеукраїнський музейний городок / Безвірник. — 1934. — № 10. — С. 32, 34.
56. Бахрушин С. В. К вопросу о крещении Киевской Руси // Историк-марксист. — 1937. — Кн. 2. — С. 69.
57. Бессонов С. В. Архитектура Киево-Печерской лавры в ее историческом развитии. — К., 1948—1949. // Фонды Киево-Печер. заповідника. — КПЛ. — А. — № 1033. — С. 79, 162.
58. Бобровський Т. Підземні споруди Києва від найдавніших часів до середини XIX ст. (спелео-археол. нарис). — К., 2007. — С. 49—54.
59. Богусевич В. А. До історії склоробного виробництва в Київській Русі // Нариси з історії техніки. — К., 1957. — Вип. 4. — С. 143.
60. Божовский К. Киево-Печерская лавра в период удельных князей русских // Воскрес. чтение. — К., 1863. — Кн. 1. — С. 205, 236.

61. Божовский К. Киево-Печерская лавра и уния в истории Юго-Западного края России // Воскрес. чтение. — К., 1863. — Кн. 2. — № 31. — С. 769.
62. Божовский К. Краткий взгляд на состояние Киево-Печёрской лавры в бедственное для России время ига монгольского // Воскрес. чтение. — К., 1863. — Кн. 1. — С. 372, 373.
64. Божовський К. Петр Могила — митрополит Киевский // Воскрес. чтение. — 1863. — Кн. 2. — № 48. — С. 1190.
64. Бондарчук В. Заповідник у небезпеці // Вечірній Київ. — 1960, 22 серп.
65. Боричевский И. Православие и русская народность в Литве. — СПб., 1851. — С. 8, 6.
66. Бульковштейн Н. Видавнича продукція київського антирелігійного містечка // Безвірник. — 1931. — № 17—18. — С. 38.
67. Варварич Г. Е. Славянские книги кирилловской печати XVII — XX вв.: Каталог. Книги, изданные в типографии Киево-Печерской лавры. — К., 1981. — С. 45—72.
68. Василенко Н. П. Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка 1729 — 1730 гг. — Чернигов, 1901. — С. 56.
69. Василенко Н. П. Отношение правительства к монастырскому землевладению в Малороссии в XVII и первой половине XVIII вв. // Чтения в истор. обществе Нестора-летописца. — К., 1900. — Кн. 14. — Вып. 2. — С. 54.
70. Возрождение музейного городка // Известия. — 1946, 14 апр.
71. Галабутський М. Руйнування, вчинені німцями у Лаврі // Київ. правда. — 1944, 1 берез.
72. Гарданов В. К. Музейное строительство и охрана памятников культуры в первые годы Советской власти (1917 — 1920 гг.) // История музей. дела в СССР. Сб. статей. — М., 1957. — С. 11.
73. Геврик Т. Втрачені архітектурні пам'ятники України. // Пам'ятки України. — 1990. — № 3. — С. 51—53.
74. Герберштейн С. Записки о московских делах. — СПб., 1908. — С. 165.
75. Гіляров С. Німецькі грабіжництва в музеях Києва // Київ. правда. — 1943, 14 груд.
76. Голубев С. Т. Древний памятник Киево-Печерской лавры (конца XV и начала XVI столетия). — К., 1892. — С. 42, 39.
77. Голубев С. Т. Киево-Печерская обитель в XVI и начале XVII столетия // Киев. епарх. ведомости. — 1876. — № 1. — Отд. 2. — С. 6, 7.
78. Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники: Опыт исторического исследования. — К., 1883. — Т. 1.
79. Голубев С. Т. О начале книгопечатания в Киеве // Киев. старина. — Т. 2. — № 6. — С. 406.
80. Голубинский Е. Е. История русской церкви. — М., 1900. — Т. 2., ч. 1.
81. Голубинский Е. Е. История русской церкви. — М., 1904. — Т. 1., ч. 2.
82. Голубинский Е. Е. Порабощение Руси монголами и отношение ханов монгольских к Русской церкви. — М., 1893.
83. Гордиенко Н. С. Крещение Руси: факты против легенд и мифов. — М.; Л., 1984. — Т. 1.
84. Греков Б. Д., Якубовский А. Ю. Золотая Орда и ее падение. — М.; Л., 1950.
85. Гришин А. Д. Класова боротьба залежних селян Києво-Печерської лаври у XVIII ст. // Укр. істор. журнал. — 1987. — № 9. — С. 103.
86. Гришин А. Д., Голубецкий П. В., Кабнец Е. П., Кибальник Ю. Д., Коваль О. П., Кусок Т. М., Писларий И. А., Черепанов И. Ф., Шиденко В. А. Очерки истории Киево-Печерской Лавры и заповедника / К.; «Радянська Україна», 1992.
87. Грушевский М. С. Иллюстрированная история Украины. — СПб., 1913. — С. 254.
88. Грушевський М. С. Історія України-Руси. — К.; Львів, 1907. — Т. 6. — С. 307.
89. Грушевський М. С. Історія України-Руси. — Львів, 1905. — Т. 2. — С. 144—145.

90. *Грушевський О.* Господарство Київської митрополії та монастирів в XVI ст. // Україна: Наук. двомісячник українознавства. — ДВУ, 1924. — Кн. 3. — С. 17.
91. *Гуржій А. І.* Про те, як фашистські окупанти Києва грабували, висаджували в повітря Успенський собор у державному музеї-заповіднику «Києво-Печерська лавра». — К., 1988. — С. 4.
92. *Буатро. Д.* Картография визуальных связей между топографическими точками // Современная архитектура. — 1972. — № 6. — С.21—26.
93. Державний заповідник-музей «Києво-Печерська лавра»: Путівник. — К., 1960.
94. *Дятлов В. А.* Києво-Печерская Лавра: Справочник-путеводитель. — К., 2008. — С. 426.
95. *Евгений (Болховитинов).* Описание Киево-Печерской лавры. — К., 1826.
96. *Евгений (Болховитинов).* Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина греко-российской церкви. — СПб., 1827. — Т. 2. — С. 142, 143.
97. *Жизнь преподобного Антония Печерского.* — К., 1883. — С. 8, 18.
98. *Житие Преподобного отца нашего Феодосия Печерского.* — К., 1910. — С. 16—18.
99. *Жолтовський П. М.* Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні: Альбом-каталог. — К., 1982. — С. 5, 7, 15.
100. *Жолтовський П. М.* Словник-довідник художників, що працювали на Україні // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. — К., 1963. — № 7—8. — С. 196—201.
101. *Заїкін В.* Запобігти руйнуванню унікальних споруд // Вечірній Київ. — 1960, 20 верес.
102. *Закревский Н.* Описание Киева. — М., 1868. — Т. 2. — С. 613, 615.
103. *Зверинский В. В.* Материал для историко-топографического исследования о православных монастырях в Российской империи. — СПб., 1890. — Т. 1. — С.Х.
104. *Иконников В. С.* Киев в 1654—1855 гг.: Исторический очерк. — К., 1904. — С. 3.
105. *Исторические заметки о Литве Павла Кукольника.* — Вильно, 1864. — С. 20, 71.
106. *История Киева.* — К., 1982. — Т. 1.
107. *История Украинской ССР.* — К., 1982. — Т. 2.
108. *История Украинской ССР.* — К., 1984. — Т. 8.
109. *Ігнаткін І. О.* Реставрація пам'яток архітектури Києво-Печерської лаври // Архітектура і буд-во міст УРСР: Зб. архітектурно-буд. інформації. — К., 1949. — С. 61.
110. *Історія українського мистецтва.* — К., 1967. — Т. 2.
111. *Історія українського мистецтва.* — К., 1968. — Т. 3.
112. *Історія української літератури.* — К., 1967. — Т. 1.
113. *Історія Української РСР.* — К., 1977. — Т. 7.
114. *Казанский П.* История православного русского монашества. — М., 1855.
115. *Карамзин Н. М.* История государства Российского. — М., 1989. — Т. 5. — Кн. 2. — С. 89.
116. *Каргер М. К.* Древний Киев. — М.; Л., 1958. — Т. 1. — С. 22, 23.; — М.; Л., 1961. — Т. 2.
117. *Каталог колекції документів Київської археографічної комісії (1369 — 1899).* — К., 1971. — С. 39.
118. *Киев и его святыни в конце 16 века* // Киев. епарх. ведомости. — 1873. — № 4. — Отд. 2. — С. 107.
119. *Киев: Энциклопедический справочник.* — К., 1985.
120. *Києво-Печерська лавра и ее значение в истории украинского народа.* — К., 1918.
121. *Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник: Краткий путеводитель.* — К., 1975.
122. *Киевские епархиальные ведомости.* — 1861. — № 7. — С. 226.
123. *Киевские епархиальные ведомости.* — 1876. — № 14. — Отд. 1. — С. 172.
124. *Киевский синопсис.* — К., 1823. — С. 87—88.

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

125. Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник: Фотоальбом. — К., 1974;
126. Київський державний заповідник-музей «Києво-Печерська лавра»: Короткий путівник. — К., 1955; — К., 1957.
127. Килессо С. К. Киево-Печерская лавра: Памятники архитектуры и искусства. — М., 1975.
128. Кібальник Ю. Д. Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник // УІЖ. — 1986. — № 12. — С 116, 117.
129. Кібальник Ю. Д. Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник: Фотоальбом. — К., 1984.
130. Книга і друкарство на Україні. — К., 1965. — С. 91, 95, 100, 102, 112.
131. Коваль О. П. Киево-Печерский государственный историко-культурный заповедник: Краткий фотопутеводитель. — К., 1988.
132. Костін І. У Лаврі // Рад. Україна. — 1946, 22 трав.
133. Крикотун В. М. За мурами Лаври. — К., 1979. — С. 18, 19, 38.
134. Крикотун В. М., Павленко В. О., Ткаченко М. В. Розвінчані святині. — К., 1973.
135. Кубанська-Попова М. М. Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник: Стародруки XVI — XVIII ст.: Каталог. — К., 1971.
136. Кулиняк Д. Хто мінував собори? // Соц. культура. — 1990. — № 6. — С 6, 7.
137. Культурне будівництво в Українській РСР. 1917—1927. 3б. документів і матеріалів. — К., 1979. — С. 24.
138. Культурне будівництво в Українській РСР: Важливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду: 3б. документів. У 2 т. — К., 1959. — Т.1. — С. 107, 421, 770, 771.
139. Курбатов Ю. И. Архитектурные формы и природный ландшафт. — Л., 1988.
140. Лазаревский А. Обзорение Румянцевской описи. — Чернигов, 1866. — С. 185.
141. Лазаревский А. Описание старой Малороссии: Материалы для истории заселения, землевладения и управления: Полк Стародубский. — К., 1888. — Т. 1. — С. 388.
142. Лебединцев Л. Киево-Печерская лавра в ее прошлом и нынешнем состоянии. — К., 1894.
143. Летописец Переяславля Суздальского. — М., 1851. — С. 45.
144. Летопись по Ипатьевскому списку. — СПб., 1871. — С. 338.
145. Линч К. Образ города. — М., 1978.
146. Лихачев Д. С. Русские летописи и их культурно-историческое значение. — Л., 1947. — С. 79, 82.
147. Логвин Г. Н. Киево-Печерская лавра. — М., 1958
148. Макарий. История русской церкви. — СПб., 1868. — Т. 2 — С. 60, 63, 64, 85, 70, 78, 80.
149. Макарий. История русской церкви. — СПб., 1874. — Т. 7, кн. 2. — С. 17.
150. Макарий. История русской церкви. — СПб., 1886. — Т. 4, кн. 1. — С. 168, 169, 170.
151. Макаров А. Малая энциклопедия киевской старины. — К., 2002.
152. Матвієнко М. Г. Архітектурний ансамбль Києво-Печерського заповідника. — К., 1981.
153. Милютин В. О недвижимых имуществах духовенства в России. — М., 1862.
154. Модест. Краткие сказания о жизни и подвигах святых отцов Дальних пещер Киево-Печерской лавры. — К., 1906. — С. 20.
155. Мякотин В. Очерки социальной истории Малороссии // Рус. богатство. — 1912. — № 9. — С. 125.
156. Никитенко І., Новосад М., Оксіюк Й. Православ'я на Україні. — К., 1985. — С. 29, 30.
157. Памятники русской старины в западных губерниях империи. — СПб., 1872. — Вып. 5. — С. 85, 89.

158. Памятники русской старины в западных губерниях империи.— СПб., 1874. — Вып. 6. — С. 164.
159. *Петренко М. З.* Києво-Печерський заповідник: Фотоальбом, — К., 1981.
160. *Петренко М. З.* Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник. Путівник. — К., 1979.
161. *Петренко М. З.* Пещерные лабиринты на территории Киево-Печерского историко-культурного заповедника: Фоторассказ. — К., 1976.
162. *Петропавловський В. П., Петренко М. З.* Києво-Печерський заповідник. — К., 1969.
163. Повесть временных лет по Лаврентьевской летописи 1377 г. — М.; Л., 1950. — Ч. 1. — С. 305—307; Ч. 2. — С. 443, 5.
164. Полное собрание русских летописей (ПСРЛ). — СПб., 1843. — Т. 2. — С. 99, 10, 82.
165. Полное собрание русских летописей. — СПб., 1846. — Т. 1. — С. 53, 67, 68.
166. *Попченко А., Шиденко В.* Заповедник Киево-Печерская лавра: Фотобуклет. — К., 1967.
167. Правда о Киево-Печерской лавре: Сб. статей. — К., 1963.
168. *Проценко Л. А.* Історія київського некрополя. — К.: «Укрбланквідав» 1993. — С. 205—214.
169. Путеводитель по святым местам Киево-Печерской Лавры. изд. 9-е. — К., 1898. — С. 125.
170. Русский биографический словарь. — СПб., 1896. — Т. 2. — С. 212.
171. Русское православие: Вехи истории. — М., 1989. — С. 508.
172. *Серпілін Л.* Як були розграбовані київські музеї // Літ. і мис. — 1943. — 18 листоп.
173. Систематический каталог книг библиотеки Киево-Печерской лавры. — К., 1908. — Т. 1. — С. II, III; К., 1912.—Т. 2.
174. *Сіткарьова О. В.* Архітектурний ансамбль Києво-Печерської Лаври та її історичного оточення за доби гетьмана І. С. Мазепи. — К.: Довіра, 2005. — С. 44—50.
175. *Слуцький О. Б.* Радянське і культурне будівництво на Україні в перші роки боротьби за соціалістичну індустріалізацію країни (1926 — 1929 рр.). — К., 1957. — С. 188.
176. Сокровища Киево-Печерского заповедника: Фотопутеводитель. — К., 1984.
177. *Соловьев С. М.* История России с древнейших времен. — М., 1857. — Т. 7.
178. Сообщение Чрезвычайной Государственной комиссии... О разрушениях и зверствах, совершенных немецко-фашистскими захватчиками в городе Киеве. — ОГИЗ Госполитиздат. — 1944. — С. 14; ДАМК — Ф. 1517, оп. 1, д. 26. — Л. 2.
179. *Степанов П. Я.* Про Києво-Печерську лавру. — К., 1960.
180. *Степанов П., Трояновський М.* За святыми мурами. — К., 1962.
181. *Татищев В. Н.* История Российская. — М., 1848. — Кн. 5. — С. 88.
182. *Татищев В. Н.* История Российская. — СПб., 1784. — Кн. 4. — С. 398, 478.
183. *Титов Ф. И.* Западная Русь в борьбе за веру и народность во второй половине XVII века и в XVIII веке. — К., 1905. — Ч. 1. — С. 96.
184. *Титов Ф. И.* Русская православная церковь в польско-литовском государстве в XVII—XVIII вв. — К., 1916. — Т. 3, ч. 1. — С. 30, 335—338, 341, 365.
185. *Титов Ф. И.* Типография Киево-Печерской лавры: Исторический очерк. — К., 1916. — Т. I. — С. 6, 7, 9, 84, 86, 314, 315, 367, 368.
186. *Титов Ф. И.* Краткое историческое описание Киево-Печерской лавры и других святынь и достопримечательностей города Киева. — К., 1911.
187. *Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза.* — К., 1975. — Т. 3. — С. 358.
188. *Уманцев Ф.* Троїцька надбрамна церква Києво-Печерської лаври. — К. 1970.
189. *Устенко Т. В., Кондратенко Е. С., Водзинский Е. Е.* Формирование архитектурно-художественного облика центров городов. — К., 1989.

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

190. Федоренко П. К. Рудни Левобережной Украины в XVII — XVIII вв. — М., 1960. — С. 28, 31, 70, 99, 145.
191. Хайер Ф. Православная церковь на Украине от 1917 до 1945 гг. — Кельн, 1953. — С. 202, 203.
192. Хойницкий А. Ф. Воспоминание о святых угодниках Киево-Печерской лавры. — Почаев, 1884. — С. 3.
193. Холостенко М. В. Успенський собор Печерського монастиря // Стародав. Київ. — К., 1975. — С. 108.
194. Шахматов А. А. Житие Антония и Печерская летопись // Журнал Мин-ва нар. просвещения. — 1898, март. — С. 105, 141.
195. Шиденко В. А., Дарманский П. Ф. Киево-Печерский государственный историко-культурный заповедник: Фотопутеводитель. — К., 1983.
196. Шиденко В. А. Киево-Печерский монастырь — опора правящих классов на Украине в XIV — XVII столетиях // Правда о Киево-Печер. лавре: Сб. статей. — К., 1963. — С. 18.
197. Шиденко В. А. Лавра — крупнейший капиталист-эксплуататор // Правда о Киево-Печер. лавре: Сб. статей. — К., 1963. — С. 53, 54.
198. Шиденко В. А. Пещеры и мощи Киево-Печерской лавры. — К., 1958.

**Перелік пам'яток та об'єктів культурної спадщини,
що розташовані на території Національного Києво-Печерського
історико-культурного заповідника (м. Київ)**

Історико-культурні заповідники: плани організації території

№ п/п	Назва пам'ятки	Адреса розташування	Датування	Вид пам'ятки	Категорія пам'ятки	№№ та дати рішень про взяття під охорону	Охорон. №
1	2	3	4	5	6	7	8
Пам'ятки національного значення							
1	Будинок намісника (корпус № 1)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 1	1745 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/25
2	Будинок митрополита (корпус № 2)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 2	1727–1861 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/13
3	Келії (корпус № 3)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 3	1720 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/4
4	Келії (корпус № 4)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 4	кінець XVII – початок XVIII ст.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/5
5	Економічний корпус (№ 7)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 7	1720–1723 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/8
6	Друкарня (корпус № 8-9)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 8-9	XVIII–XIX ст.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/9
7	Ковнірівський корпус (№ 12)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 12	друга пол. XVII–XVIII ст.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/6
8	Палітурна (корпус № 13)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 13	1757-1770 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/10
9	Малярна башта (Північна)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 17	1698–1701 рр., 1839– 1841 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/17
10	Корпус клирошан (№ 20)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 20	1720 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/7
11	Микольська трапезна церква (корпус № 25)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 25	1677–1695 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/11

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

1	2	3	4	5	6	7	8
12	Троїцька надбрамна церква	І. Мазепи вул. 21, корпус № 27	1106–1108 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/3
13	Трапезна	І. Мазепи вул. 21, корпус № 29	1893–1895 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/26
14	Хрестовоздвиженська церква	І. Мазепи вул. 25, корпус № 36	1700 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/21
15	Галерея на ближніх печерах	І. Мазепи вул. 25, корпус № 37	1816 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/32
16	Дзвіниця на ближніх печерах	І. Мазепи вул. 25, корпус № 38	1759–1762 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/19
17	Корпус № 42	І. Мазепи вул. 25, корпус № 42	кінець XVIII ст. – початок XIX ст.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/28
18	Братський корпус на Ближніх печерах (корпус № 44)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 44	1844 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 №442	4/37
19	Корпус № 48	І. Мазепи вул. 25, корпус № 48–48-а	1700 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/29
20	Корпус № 49	І. Мазепи вул. 25, корпус № 49	1812–1814 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/30
21	Господарський будинок на Дальніх печерах (корпус № 50)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 50	1856–1857 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 №442	4/38
22	Келії гостинного двору (корпус № 55)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 55	1829–1831 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 №442	4/39
23	Корпус № 56	І. Мазепи вул. 25, корпус № 56	1844–1845 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/31
24	Церква Різдва Богородиці	І. Мазепи вул. 25, корпус № 59	1696 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/20
25	Галерея біля церкви Різдва Богородиці	І. Мазепи вул. 25, корпус № 61	1771 р., 1821 р., 1846 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/23
26	Дзвіниця на Дальніх печерах	І. Мазепи вул. 25, корпус № 62	1752–1762 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/22

1	2	3	4	5	6	7	8
27	Галерея на Дальніх печерах	І. Мазепи вул. 25, корпус № 66	1816 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/34
28	Аннотативська церква на Дальніх печерах	І. Мазепи вул. 25, корпус № 67	1679 р., 1810 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/24
29	Успенський собор (руїни)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 80	1073–1089, 1669, 1767–1769. Реставраційне відтворення 1998–2000 рр. XI–XVIII ст.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/1
30	Залишки Успенського собору кінця XI–XVIII ст.	І. Мазепи вул. 21, корпус № 81	1731–1744 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/2
31	Церква над Економічною брамою	І. Мазепи вул. 21, корпус № 82	1696–1698 рр. (Відновлена 1718–1727 рр.)	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/12
32	Онуфріївська башта (Палатна)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 83	1698–1701 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/15
33	Церква Спаса на Берестові	І. Мазепи вул. 15, корпус № 84	1113–1125 рр. (переводови XVII–XIX ст.ст.)	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	2
34	Культурний шар села Берестове	територія парку Слави	IX–XIII ст.	АМ	національна	Постанова КМУ від 03.09.09 №928	260048-Н
35	Трапезна	І. Мазепи вул. 21, корпус № 85	1746–1751 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/27
36	Благовіщенська церква	І. Мазепи вул. 21, корпус № 86	1905 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 №442	4/36
37	Башта Івана Кушника (Часова)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 88	1698–1701 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/16

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

1	2	3	4	5	6	7	8
38	Південна башта	І. Мазепи вул. 21, корпус № 89	1698–1701 рр., 1825 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/18
39	Ближні печери	І. Мазепи вул. 25, корпус № 90	XI–XIX ст.	АМ	національна пропонується	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/33
40	Дальні печери (з Варязькими печерами XI–XVII ст.)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 91	X–XIX ст.	АМ	національна пропонується	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/35
41	Монастирські мури	І. Мазепи вул. 21, корпус № 92	1698–1701 р.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	4/14
42	Оборонна стіна навколо Дальніх і Ближніх печер	І. Мазепи вул. 25, корпус № 93	1844–1847 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 №442	867/3
43	Могили козацьких старшин І. Іскри і В. Кочубея	І. Мазепи вул. 21	1708 р.	ІСТ	національна	Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 № 928	260031-Н
Пам'ятки місцевого значення							
44	Бібліотека Флавіана (корпус № 5)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 5	1905 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/40
45	Келії співців митрополичого хору (келії клірошан, корпус № 6)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 6	1904 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/41
46	Словолитня (корпус № 10)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 10	80-ті рр. XVIII ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/43
47	В'їзна брама на подвір'я друкарні та словолитні (корпус № 10а)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 10 а	1863 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/44
48	Просфирня (корпус № 11)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 11	1914 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/45

1	2	3	4	5	6	7	8
49	Майстерня (корпус № 116)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 11 б	кінець XIX – поч. XX ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/46
50	Складальня (без прибудови 1942 р.; корпус №14)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 14	1898 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/47
51	Пакітурня (корпус № 15)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 15	1909 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/48
52	Готельний корпус (№ 19)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 19	1913 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/49
53	Ремісничі келії (корпус № 21)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 21	1750 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/50
54	Келії (корпус № 21а)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 21 а	1777 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/51
55	Флігель кірошанського корпусу (корпус № 22)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 22	1750 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/52
56	Столярна майстерня (корпус № 23)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 23	1902 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/53
57	Аптека (корпус № 24)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 24	1903 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/54
58	Братська лікарня (лікарняні келії, корпус № 26)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 26	1842 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/55
59	Книжкова крамниця (корпус № 28)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 28	1850 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/56

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

1	2	3	4	5	6	7	8
60	Огорожа оглядового майданчика (корпус № 29а)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 29 а	1898 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/57
61	Іконописна школа та майстерня (корпус № 30)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 30	1883 р.	АМ ІСТ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/58
62	Підпірна стіна Верхньої Лаври (корпус № 30а)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 30 а	1795 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/59
63	Фотографія (корпус № 31)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 31	1874 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/60
64	Братська лазня (корпус № 34)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 34	1888 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/62
65	Крамниця для продажу ікон (корпус № 35)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 35	1903 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/63
66	Вхід у галерею Ближніх печер (корпус № 37а)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 37 а	1816 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/61
67	Крамниця для продажу ікон і книжок (корпус № 39)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 39	1870 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/64
68	Вхід до Ближніх печер (корпус № 41)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 41	1751 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/65
69	Братські келії (корпус № 43)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 43	1899 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/66
70	Огорожа монастирського саду (корпус № 44а)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 44 а	кінець XIX ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/67

1	2	3	4	5	6	7	8
71	Братські келії на Ближніх печерах (корпус № 45)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 45	1845 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/68
72	Братські келії (корпус № 46)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 46	1845 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/69
73	Сторожка на Ближніх печерах (корпус № 46а)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 46 а	1850 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/70
74	Каплиця над артезіанською свердловиною (корпус № 47)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 47	1913 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/71
75	Схимницький корпус на Дальніх печерах (корпус № 51)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 51	1820-ті рр.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/72
76	Братські келії на Дальніх печерах (корпус № 52)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 52	1820 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/73
77	Братські келії на Дальніх печерах (корпус № 53)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 53	1889 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/74
78	Гостинний корпус та контора (корпус № 54)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 54	1873 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/75
79	Келії гостинного двору (корпус № 57)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 57	1880 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/76
80	Келії гостинного двору (корпус № 58)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 58	1880 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/77
81	Господарчий будинок (корпус № 60)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 60	1886 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/78

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

1	2	3	4	5	6	7	8
82	Келії гостинного двору (корпус № 63)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 63	1898 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/79
83	Свічковий завод (келії гостинного двору, корпус № 64)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 64	1831 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/80
84	В'їзна брама на територію Близьких печер (корпус № 64б)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 64 б	XVIII ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/81
85	Вхід у галерею Дальніх печер (корпус № 66а)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 66 а	1898 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/82
86	Лікарня та церква гостинного двору (корпус № 68)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 68	1851 р., 1869 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/83
87	Келії гостинного двору (корпус № 69)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 69	1873 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/84
88	Келії гостинного двору (корпус № 71)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 71	1850 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/85
89	Західна в'їзна брама (корпус № 71б)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 71 б	1852 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/86
90	Галерея від Близьких печер до Дальніх (корпус № 72)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 72	1816 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/88
91	Вхід у галерею (корпус № 72а)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 72 а	1850-ті рр.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/89
92	Вхід до Дальніх печер (корпус № 73)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 73	1810 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/90

1	2	3	4	5	6	7	8
93	Ротонда підпірної стіни Дебоскета (корпус № 74)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 74	1787 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/91
94	Ротонда підпірної стіни Дебоскета із входом до галереї (корпус № 74а)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 74 а	1787 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/92
95	Підпірна стіна Дебоскета (корпус № 77)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 77	1749 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/95
96	Огорожа підпірної стіни Дебоскета (корпус № 77а)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 77 а	XIX ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/96
97	Сходи підпірної стіни Дебоскета (корпус № 77б)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 77 б	XIX ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/97
98	Каплиця на могилі генерал-губернатора О.П. Безака (корпус № 78)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 78	1869 р.	АМ ІСТ ММ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/98
99	Південна брама (корпус № 79)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 79	1795 р.	АМ ММ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/99
100	Стіна з брамою біля Головної дзвіниці (корпус № 81а)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 81 а	кінець XVIII ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/100
101	В'їзна брама до господарчого двору (корпус № 82а)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 82 а	друга пол. XIX ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/42
102	Продовольчий льох при садибі митрополита (корпус № 88а) Підземна споруда — печерний льох	І. Мазепи вул. 21, корпус № 88 а	1760 р.	АМ АРХ	місцева пропонується	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/101

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

1	2	3	4	5	6	7	8
103	Північна в'їзна брама (корпус № 93а)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 93 а	друга половина XIX ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/102
104	Господарча споруда Верхньої Лаври (корпус № 94)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 94	1898 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/103
105	Східна в'їзна брама (корпус № 94а)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 94 а	1898 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/104
106	Водосвятний ківорій Верхньої Лаври (корпус № 95)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 95	1897 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/105
107	Водосвятний ківорій на Дальніх печерах (корпус № 96)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 96	1897 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/107
108	Ротонда біля Ближніх печер (корпус № 97)	І. Мазепи вул. 25, корпус № 97	1787 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/108
109	Котельня (корпус № 100)	І. Мазепи вул. 21, корпус № 100	1862 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/109
110	Склеп Васильчикових	І. Мазепи вул. 25	1869 р.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20	4/113
111	Фонтан біля будинку намісника	І. Мазепи вул. 21	початок XX ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20	4/110
112	Фонтан біля корпусу друкарні	І. Мазепи вул. 21	початок XX ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/111
113	Фонтан біля ковнірівського корпусу	І. Мазепи вул. 21	початок XX ст.	АМ	місцева	Розпорядження виконкому Київради від 28.12.94 №20-р	4/112

1	2	3	4	5	6	7	8
114	Надгробок на могилі П.А. Столипіна	І. Мазепи вул. 21	1911 р., 1991 р. (відновлено)	ІСТ	місцева	Наказ Міністерства культури і туризму України від 13.07.2009 № 521/0/16-09	2600176
115	Могила В.С. Аксакової, доньки російського письменника Аксакова С.С.	І. Мазепи вул. 21	кінець XVIII- початок XIX ст.	ІСТ	місцева	Рішення виконавчого комітету Київської міськради від 27.01.1970 № 159	
116	Могила Кайсарова П.С.	І. Мазепи вул. 25	кінець XVIII- початок XIX ст.	ІСТ	місцева	Рішення виконавчого комітету Київської міськради від 27.01.1970 № 159	
117	Надгробок Красовських А.В. та А.А.	І. Мазепи вул. 25	1871 р.	ІСТ ММ	місцева щойно виявлена	Рішення виконавчого комітету Київської міськради від 27.01.1970 № 159; наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53	
118	Могила Леонівих М.С. та С.С. – учасників звільнення Болгарії від турецького іґа у 1877–78 рр.	І. Мазепи вул. 25	1877 р.	ІСТ ММ	місцева щойно виявлена	Рішення виконавчого комітету Київської міськради від 27.01.1970 № 159; наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53	

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

1	2	3	4	5	6	7	8
119	Надгробок Путятіних Є.В. та М.В.	І. Мазепи вул. 25	кінець XIX ст.	ІСТ ММ	місцева, щойно виявлена	Рішення виконавчого комітету Київської міськради від 27.01.1970 № 159; наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53	
120	Культурний шар Києво-Печерського монастиря	І. Мазепи вул. 21-25 (територія Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника)	XI-XIII ст.	АРХ	місцева	Рішення Київського міськвиконкому від 17.11.87 № 1112	
121	Липа Феодосія Печерського	І. Мазепи вул. 25	800-річне меморіальне дерево липи серцелистої	пам'ятка природи	місцева	Рішення КМДА від 27.11.2009 № 713/2782	

Перелік щойно виявлених об'єктів культурної спадщини, які розташовані на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника і пропонуються для занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за категорією місцевого значення

№№ з/п	Назва об'єкта	Адреса розташування	Датування	Вид пам'ятки	№№ та дати рішень про взяття під охорону
1.	2.	3.	4.	5.	6.
122	Надгробок Васильчикова І.І.	І. Мазепи вул. 25	кінець XIX ст.	АМ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53
123	Надгробок Кудашева С.Д.	І. Мазепи вул. 25	середина XIX ст.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53
124	Надгробок Варлама (Ліницького)	І. Мазепи вул. 25	початок XX ст.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53
125	Надгробок Гудим-Левковичів Є. та І.	І. Мазепи вул. 25	1838 р.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53
126	Надгробок Ільяшенків А.С. та В.С.	І. Мазепи вул. 25	кінець XIX ст.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53
127	Надгробок Нашинського А.	І. Мазепи вул. 25	початок XIX ст.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

128	Надгробок Фон Дер Остен-Сакена Ф.В.	І. Мазепи вул. 25	1817 р.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53
129	Надгробок Палтової В.П.	І. Мазепи вул. 25	1879 р.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53
130	Надгробок Севаст'янович Є., С.	І. Мазепи вул. 25	1833 р.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53
131	Надгробок Стригальової О.В.	І. Мазепи вул. 25	1830 р.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53
132	Надгробок Турчанінова П.П.	І. Мазепи вул. 25	1839 р.	ММ	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53

Перелік об'єктів, які розташовані на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та потребують додаткових досліджень.

№№ з/п	Назва об'єкта	Адреса розташування	Датування	Вид пам'ятки	№№ та дати рішень про взяття під охорону
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Підземні споруди					
1	Підземна споруда-печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (під Соборною площею)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
2	Підземна споруда-печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (під келяями (корпус № 4), в центральній частині споруди)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
3	Підземна споруда-печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (з боку північного фасаду келій (корпус № 4), в центральній частині споруди)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
4	Підземна споруда-печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (в подвір'ї келій (корпус № 4) та ремісничих келій (корпус № 21), в центральній частині подвір'я)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
5	Підземна споруда-печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (в подвір'ї келій (корпус № 4) та ремісничих келій (корпус № 21), з боку північного фасаду келій (корпус № 4)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
6	Підземна споруда-печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (під келяями (корпус № 4), в північно-східній частині споруди)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
7	Підземна споруда-печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (під келяями (корпус № 4), в східній частині споруди)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
8	Підземна споруда-печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (у південно-західній частині подвір'я келій (корпус № 4) та ремісничих келій (корпус № 21))	XVII–XVIII ст.	АРХ	–

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

9	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (під проїздом споруди бібліотеки Флавіана (корпус № 5))	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
10	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (під спорудою економічного корпусу (№ 7) в північно- західній її частині)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
11	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (під спорудою економічного корпусу (№ 7) в південно-східній її частині)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
12	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (в подвір'ї споруд келій (корпус № 4) та ремісничих келій (корпус № 21), з боку південного фасаду ремісничих келій (корпус № 21))	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
13	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (на оглядовому майданчику, з боку південного фасаду Трапезної)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
14	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (в південно- західній частині оглядового майданчика)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
15	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (з південного боку підпірної стіни Верхньої Лаври (корпус № 30а))	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
16	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (боку північного фасаду споруди Фотографії (корпус № 31))	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
17	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (під спорудою Благовіщенської церкви в північній її частині)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
18	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (під спорудою котельні (корпус № 100) в південній її частині)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
19	Підземна споруда–печерний льох	І. Мазепи вул. 21 (в центральній частині келій корпусу 21а)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–

Інші об'єкти археології					
1	Поселення зарубинецької культури	І.Мазепи вул. 19? садиба церкви Спаса на Берестові	І ст. до н.е. – I ст. н.е.	АРХ	–
2	Фундаменти церкви Спаса на Берестові XII ст.	І. Мазепи вул. 21	XII–XVIII ст.	АРХ	–
3	Поселення трипільської культури	І. Мазепи вул. 21 (у межах Успенського собору)	III тис. до н.е.	АРХ	–
4	Могильник підгірцевської культури	І. Мазепи вул. 21 (у межах Митрополичого саду)	VI–III ст. до н.е.	АРХ	–
5	Давньоруський курганний могильник	І. Мазепи вул. 21 (на території Близньопечерського саду)	VIII–X ст.	АРХ	–
6	Залишки мурованої оборонної стіни XII ст.	І.Мазепи вул. 21 (на території Митрополичого саду)	XII ст.	АРХ	–
7	Залишки мурованої монастирської трапезної XII ст.	І.Мазепи вул. 21 (з південно-західного боку Успенського собору)	XII ст.	АРХ	–
8	Давньоруський культурний шар	І.Мазепи вул. 21 (на території колишнього господарського подвір'я, між фортечною стіною і будинком клірошан)	XII–XIII ст.	АРХ	–
9	Давньоруський культурний шар	І.Мазепи вул. 39 (на дорозі до Близніх печер)	XII–XIII ст.	АРХ	–
10	Давньоруський могильник	І.Мазепи вул. 25 (поблизу лаврського готелю)	XII–XV ст.	АРХ	–
11	Пізньюосередньовічні підземні споруди	І.Мазепи вул. 21 (на верхній території Києво-Печерської лаври)	XVII–XVIII ст.	АРХ	–
Поховання					
1	Могила полковника Флорова Ф.І.	І. Мазепи вул. 21 (біля Успенського собору)	1739 р.	ІСТ	–
2	Могила полковника Краснощоківа А.І.	І. Мазепи вул. 21 (біля Успенського собору)	1760 р.	ІСТ	–
3	Надгробок Щербаківському Д.М.	І. Мазепи вул. 21 (біля Успенського собору)	1927 р.	ІСТ	–
4	Могила Долгорукої Н.Б.	І. Мазепи вул. 21 (біля Успенського собору)	1771 р.	ІСТ	–

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

5	Могила Долгорукого А.І.	І. Мазепи вул. 21 (біля Успенського собору)	1769 р.	ІСТ	-
6	Могила черниці Соковніні А.П.	І. Мазепи вул. 21 (біля Успенського собору)	1767 р.	ІСТ	-
7	Надгробна плита Енгельгардтової А.Б.	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	1835 р.	ІСТ	-
8	Надгробна плита княгині Васильчикової К.О. (Щербатова)	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	1869 р.	ІСТ	-
9	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
10	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
11	Надгробна плита доньки генерал-майора Гербеля К.Г. Гербель К.К.	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	1834 р.	ІСТ	-
12	Надгробна плита ієромонаха Філарета	І. Мазепи вул. 21 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	1831 р.	ІСТ	-
13	Надгробна плита княгині Кудашової К.С. (Єфросинії), вмурована в стіну Хрестовоздвиженської церкви	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	1847 р.	ІСТ	-
14	Дошка на місці поховання ієромонаха Павліна (Сороки), вмурована в стіну Хрестовоздвиженської церкви	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	1805 р.	ІСТ	-
15	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
16	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
17	Надгробна плита схимонарха ієпископа Антонія (Абашидзе)	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	1942 р.	ІСТ	-
18	Надгробна плита ректора Київської академії, архімандрита Іосафа (Мохова)	І. Мазепи вул. 25 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	1824 р.	ІСТ	-

19	Поховання в саду на Ближніх печерах	І. Мазепи вул. 25 (сад біля Ближніх печер)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
20	Надгробок Голубцової (Толстая) К.Д.	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1817 р.	ІСТ	–
21	Надгробок Голубцова П.І.	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1840 р.	ІСТ	–
22	Надгробок архімандрита Димітріана	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1921 р.	ІСТ	–
23	Надгробок ієромонаха Феодосія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1825 р.	ІСТ	–
24	Надгробок архімандрита Дробязгіна	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1924 р.	ІСТ	–
25	Надгробок єпископа Миколая (Браиловський М.О.)	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1925 р.	ІСТ	–
26	Надгробок о. Ієрона	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1823 р.	ІСТ	–
27	Надгробок ієромонаха Ігнатія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1785 р.	ІСТ	–
28	Надгробок ієромонаха Феофілія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1825 р.	ІСТ	–
29	Надгробок над сімейним склепом Бегічів (могили Бегіч Д.М. Бегічева П.В. та Бегічева А.Д.)	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1798 р.	ІСТ	–
30	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
31	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
32	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
33	Надгробок Рудича П.Д.	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1948 р.	ІСТ	–
34	Надгробок Мусницьких І.І. та Г.П.	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1866 р., 1880 р.	ІСТ	–
35	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

36	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
37	Надгробок Успенського С.І.	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1838 р.	ІСТ	–
38	Надгробок Бернікова П.С.	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1845 р.	ІСТ	–
39	Надгробок схиархідиакона Стефана	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
40	Надгробок Бутовича В.І.	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1871 р.	ІСТ	–
41	Надгробок архімандрита Каліста	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1792 р.	ІСТ	–
42	Невідомий надгробок “Сим побеждай”	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
43	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
44	Надгробок ієромонаха Арона	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1832 р.	ІСТ	–
45	Надгробок ієромонаха Аверкія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1820 р.	ІСТ	–
46	Надгробок ієромонаха Іафева	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1814 р.	ІСТ	–
47	Надгробок архімандрита Іоїля	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1816 р.	ІСТ	–
48	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
49	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	–
50	Надгробок ієромонаха Сільвестра	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1838 р.	ІСТ	–
51	Надгробок ієромонаха Інокентія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1738 р.	ІСТ	–
52	Надгробок ігумена Іустина	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1790 р.	ІСТ	–

53	Надгробок Путятіної О.Е.	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1890 р.	ІСТ	-
54	Могила Путятіна В.С.	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1872 р.	ІСТ	-
55	Надгробок ігумена Арсенія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
56	Надгробок архієпископа Сімеона	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
57	Надгробок схієродиякона Луки	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
58	Надгробок інок Мардарія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
59	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
60	Надгробок ігумена Амфілохія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
61	Надгробок ігумена Даниїла	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
62	Надгробок ченця Софронія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
63	Надгробок ченця Руфа	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
64	Невідомий надгробок	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
65	Надгробок схимонаха Сисоя	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1995 р.	ІСТ	-
66	Надгробок ченця Піора	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1995 р.	ІСТ	-
67	Пам'ятний кам'яний хрест	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
68	Надгробок ченця Прова	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1785 р.	ІСТ	-
69	Пам'ятна плита	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII – початок XIX ст.	ІСТ	-
70	Надгробок архімандрита Амвросія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1920 р.	ІСТ	-

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

71	Надгробок архімандрита Антонія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1912 р.	ІСТ	-
72	Залізний хрест	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	кінець XVIII- початок XIX ст.	ІСТ	-
73	Надгробок ієромонаха Мануїла	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1787 р.	ІСТ	-
74	Надгробок ієросхимонаха Васіана	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1827 р.	ІСТ	-
75	Надгробок ієромонаха Іларія	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1783 р.	ІСТ	-
76	Надгробна плита княгині Хованської К.П., вмурована в стіну церкви Різдва	І. Мазепи вул. 25 (біля церкви Різдва Богородиці)	1795 р.	ІСТ	-
77	Надгробок ієромонаха Інокентія	І. Мазепи вул. 25 (біля Зачаттівської церкви на дальніх печерах)	1693 р.	ІСТ	-
78	Надгробок ієромонаха Васіана Криницького	І. Мазепи вул. 25 (біля Зачаттівської церкви на дальніх печерах)	1798 р.	ІСТ	-
79	Надгробна плита на місці поховання ієромонаха Тимофія, вмурована в стіну Зачаттівської церкви	І. Мазепи вул. 25 (біля Зачаттівської церкви на дальніх печерах)	1768 р.	ІСТ	-
80	Фігурна надгробна плита ієромонаха Арсенія (Якушкіна)	І. Мазепи вул. 25 (біля Зачаттівської церкви на дальніх печерах)	1823 р.	ІСТ	-
81	Надгробок схимонахині Евфросинії	І. Мазепи вул. 25 (біля Зачаттівської церкви на дальніх печерах)	1849 р.	ІСТ	-
82	Надгробок з металевою огорожею ієросхимонаха Михайла	І. Мазепи вул. 25 (на північний захід від Зачаттівської церкви)	1832 р.	ІСТ	-
136	Монумент на честь відтворення Успенського собору з використанням фрагменту автентичного мурування XI ст.	І. Мазепи вул. 25 (Соборна площа)	1998 р.	ІСТ	-

Пам'ятки та об'єкти, які знаходяться на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, перебувають на обліку, але при проведенні інвентаризації території їх не виявлено

№№ з/п	Назва об'єкта	Адреса розташування	Датування	Вид пам'ятки	Категорія пам'ятки	№№ та дати рішень про взяття під охорону
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1	Могила Рум'янцева- Задунайського П.О.	І. Мазепи вул. 25	невідоме	ІСТ	місцева	Рішення виконавчого комітету Київської міськради від 05.09.1977 № 1332
2	Надгробок Потапових І.І. та П.І.	І. Мазепи вул. 25	1842 р.	ММ	щойно виявлена	Наказ Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища від 04.11.1998 № 53

Перелік пам'яток, що розташовані в межах буферної зони національного
Києво-Печерського історико-культурного заповідника

№ п/п	Назва пам'ятки	Адреса розташування	Датування	Вид пам'ят- ки	Категорія пам'ятки	№№ та дати рішень про взяття під охорону	Охорон. №
1	2	3	4	5	6	7	8
Пам'ятки національного значення							
1	Пороховий льох	І. Мазепи вул., 17 корпус №101	1749–1751 рр.	АМ	національна	Постанова Ради Міністрів УРСР від 24.08.63 №970	3
2	Земляні укріплення цитаделі з бастіонами	І. Мазепи вул., 21– 25 (Києво-Печерська цитадель)	XVIII ст.	АМ	національна	Постанова РМ УРСР від 06.09.79 №442	867/1
3	Комплекс Воскресенської церкви: 1. Церква Воскресенська 2. Будинок настоятеля 3. Західна брама 4. Північна брама 5. Теплі готельні номери	І. Мазепи вул., 27	1696 р. 80-ті рр. XIX ст. 1904 р. 1904 р. 1865 р.	АМ	національна місцева місцева місцева місцева	Постанова РМ УРСР від 24.08.63 №970, розпорядження КМДА від 14.08.98 №1678	5 5/1 5/3 5/4 5/2
4	Губернаторський будинок	І. Мазепи вул., 29	XVIII–XIX ст.	АМ	національна	Постанова РМ УРСР від 06.09.79 №442	866
5	Арсенал Арсенал старий, де працював Андрієвич Я., декабрист	І. Мазепи вул., 30	1784 р. 1784–1801 рр.	АМ ІСТ	національна місцева	Постанова РМ УРСР від 24.08.63 №970, рішення Київського міськвиконкому від 21.08.75 №840	6

6	Комплекс Феодосіївської церкви: 1. Церква Феодосія Печерського 2. Братські келії 3. Будинок просфірні і школи (Будинок прочан) 4. Будинок настоятеля 5. Огорожа з брамою	І. Мазепи вул., 32	1696–1700 рр. 1880-ті рр. 1900 р. 1880-ті рр., 1909 р. 1860 р.	АМ	національна місцева місцева місцева місцева	Постанова РМ УРСР від 24.08.63 №970, розпорядження КМДА від 14.08.98 №1678	7 7/2 7/3 7/1 7/4
7	Тунель у валах фортеці	І. Мазепи вул., 33	XVIII ст.	АМ	національна	Постанова РМ УРСР від 06.09.79 №442	867/2
8	Московська брама фортеці	І. Мазепи вул., 46	XVIII ст.	АМ	національна	Постанова РМ УРСР від 24.08.63 №970	9
9	Нижня напівкругла підпірна стіна	Набережне шосе	1856 р.	АМ	національна	Постанова РМ УРСР від 06.09.79 №442	867/22
10	Церква Миколи на Аскольдовій могилі (ротонда)	Паркова дорога	1809 р., 1936–1937 рр.	АМ	національна	Наказ Міністерства культури та мистецтв України від 15.06.99 №393, рішення Київського міськвиконкому від 18.11.86 №1107	256

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

11	Аскольдова могила Культурний шар села Угорське Парк "Аскольдова могила".	Паркова дорога урочище Аскольдова могила	IX–XX ст. IX–XIII ст.	ІСТ АРХ СП	національна національна місцева	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928; наказ Міністерства культури та мистецтв України від 15.06.99 № 393, рішення виконкому Київської міськради від 20.03.72 № 363, рішення Київського міськвиконкому від 27.01.70 № 159, рішення Київського міськвиконкому від 17.11.87 № 1112	260036-Н 260060-Н
12	Верхня напівкругла підпірна стіна	Паркова дорога, 2	1853–1855 рр.	АМ	національна	Постанова РМ УРСР від 06.09.79 №442	867/21
13	Меморіальний комплекс парку "Вічної слави"	Слави площа	1957 р.	ІСТ	національна	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928	260044-Н
14	Васильківська брама фортеці	Цитадельна вул., 3	XVIII ст.	АМ	національна	Постанова РМ УРСР від 24.08.63 №970	8
Пам'ятки місцевого значення							
15	Вікове дерево ясен	І. Мазепи вул., 29	вік — 200 років	пам'ятка природи	місцева	Розпорядження КМДА від 15.01.99 № 57	

16	Комплекс Українського державного музею Великої Вітчизняної Війни: 1. Монумент Вітчизни-матері 2. Алея Міст-героїв 3. Галерея скульптурних композицій на честь героїв фронту і тилу 4. Площадка військової техніки 5. Скульптурна група "Зенітники" 6. Скульптурна група "Форсування Дніпра" 7. Чаша "Вогонь Слави"	І. Мазепи вул., 33	1982 р.	ММ ММ ММ ІСТ ММ ММ ММ	місцева	Рішення КМДА від 30.07.84 №693	
17	Льох пороховий в Олексіївському бастіоні	І. Мазепи вул., 46	1755 р.	АМ	місцева	Рішення Київського міськвиконкому від 21.01.86 №49	182
18	Парк "Слава"	І. Мазепи вул.	1895–1900 рр.	СП	місцева	Рішення виконкому Київської міськради від 20.03.72 № 363	
19	Пам'ятне місце з меморіальною дошкою на честь наведення першого понтонного мосту через ріку Дніпро 10 листопада 1943 р.	Набережне шосе, 20	1943 р.	ІСТ	місцева	Рішення КМДА від 27.01.70 №159	

**Розділ 1. Концепція Генерального плану розвитку (Плану організації території)
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника**

20	Пам'ятник на відзнаку заснування м. Києва	Наводницький парк	1982 р.	ММ	місцева	Рішення Київського міськвиконкому від 30.07.84 № 693; наказ Міністерства культури і мистецтв України від 15.06.99 № 393	
21	Пам'ятник Примакову В.М., радянському воєначальнику	Наводницький парк	1970 р.	ММ	місцева	Рішення Київського міськвиконкому від 21.08.75 № 840	
22	Будинок, в якому містився 3-й авіаційний парк, де у 1912-1914 рр. служив Нестеров П., видатний льотчик	Цитадельна вул., 3	1912-1914 рр.	ІСТ	місцева	Рішення Київського міськвиконкому від 27.01.70 № 159.	
23	Історичний ландшафт Київських гір і долин р. Дніпра	У межах Дніпровського, Печерського, Шевченківського, Подільського районів	III-IV тис. до н.е., XI-XIX ст.	ЛНА ІСТ	місцева	Наказ МКТ від 03.02.2010 № 58/0/16-10	

Перелік щойно виявлених об'єктів культурної спадщини, які розташовані в межах буферної зони Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника і пропонуються для занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за категорією місцевого значення

№№ з/п	Назва об'єкта	Адреса розташування	Датування	Вид пам'ятки	№№ та дати рішень про взяття під охорону
1	2	3	4	5	6
24	Училище культури і мистецтв	І. Мазепи вул., 15	1916–1930 рр.	АМ	Наказ управління охорони пам'яток від 18.09.02 №157
25	Лікарня	І. Мазепи вул., 23	1911–1914 рр.	АМ	Наказ управління охорони пам'яток від 18.09.02 №157
26	Книжковий склад	І. Мазепи вул., 23	друга половина XIX ст.	АМ	Наказ управління охорони пам'яток від 18.09.02 №157
27	Водонапірна вежа	І. Мазепи вул., 23	1879 р.	АМ	Наказ управління охорони пам'яток від 18.09.02 №157
28	Цегляна огорожа лікарні	І. Мазепи вул., 23	1912 р.	АМ	Наказ управління охорони пам'яток від 18.09.02 №157
29	Брама двору генерал-губернатора	І. Мазепи вул., 29	кінець XIX ст.	АМ	Наказ управління охорони пам'яток від 18.09.02 №157
30	Прохідна заводу "Арсенал"	І. Мазепи вул., 30	кінець XIX ст.	АМ	Наказ управління охорони пам'яток від 18.09.02 №157
31	Особняк ¹	І. Мазепи вул., 44	середина XIX ст.	АМ	Наказ управління охорони пам'яток від 18.09.02 №157
32	Набережна Дніпра	Набережне шосе	60–90-ті рр. XX ст.	АМ	Наказ по Комітету від 16.05.94 № 10
33	Станція метрополітену "Дніпро"	Набережне шосе	1960 р.	ММ АМ	Наказ по Комітету від 16.05.94 № 10
34	Наводницький парк	Набережне шосе	1951 р.	СП	Наказ управління охорони пам'яток від 25.09.2006 № 53

Перелік об'єктів, які розташовані в межах буферної зони Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та потребують додаткових досліджень

№№ з/п	Назва об'єкта	Адреса розташування	Датування	Категорія пам'ятки	№№ та дати рішень про взяття під охорону
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Об'єкти археології					
35	Поселення чорнолісної культури	І.Мазепи вул. 19 садиба церкви Спаса на Берестові	IX–VIII ст. до н.е.	АРХ	–
36	Пізньюсередньовічні інженерні підземні споруди	Район перетину Столичного шосе та Дніпровського узвозу	Друга половина XVIII ст.	АРХ	–
37	Давньоруський культурний шар	І.Мазепи вул. 30–32	XII–XIII ст.	АРХ	–
38	Давньоруський печерний комплекс «Микільські печери»	Дніпровський узвіз	XII–XIV ст.	АРХ	–
39	Середньовічні культурні шари	І.Мазепи вул. 27 (садиба Воскресенської церкви)	XII–XIV ст., XVII–XVIII ст.	АРХ	–
40	Залишки Вознесенської церкви та цвинтаря	І. Мазепи вул. 30	XVI–XVIII ст.	АРХ	–
41	Середньовічна печерна споруда	І.Мазепи вул. 58, поблизу нижніх Московських воріт	XIV–XV ст.	АРХ	–
42	Середньовічні культурні шари	І.Мазепи вул. 26–30	XIV–XVII ст.	АРХ	–

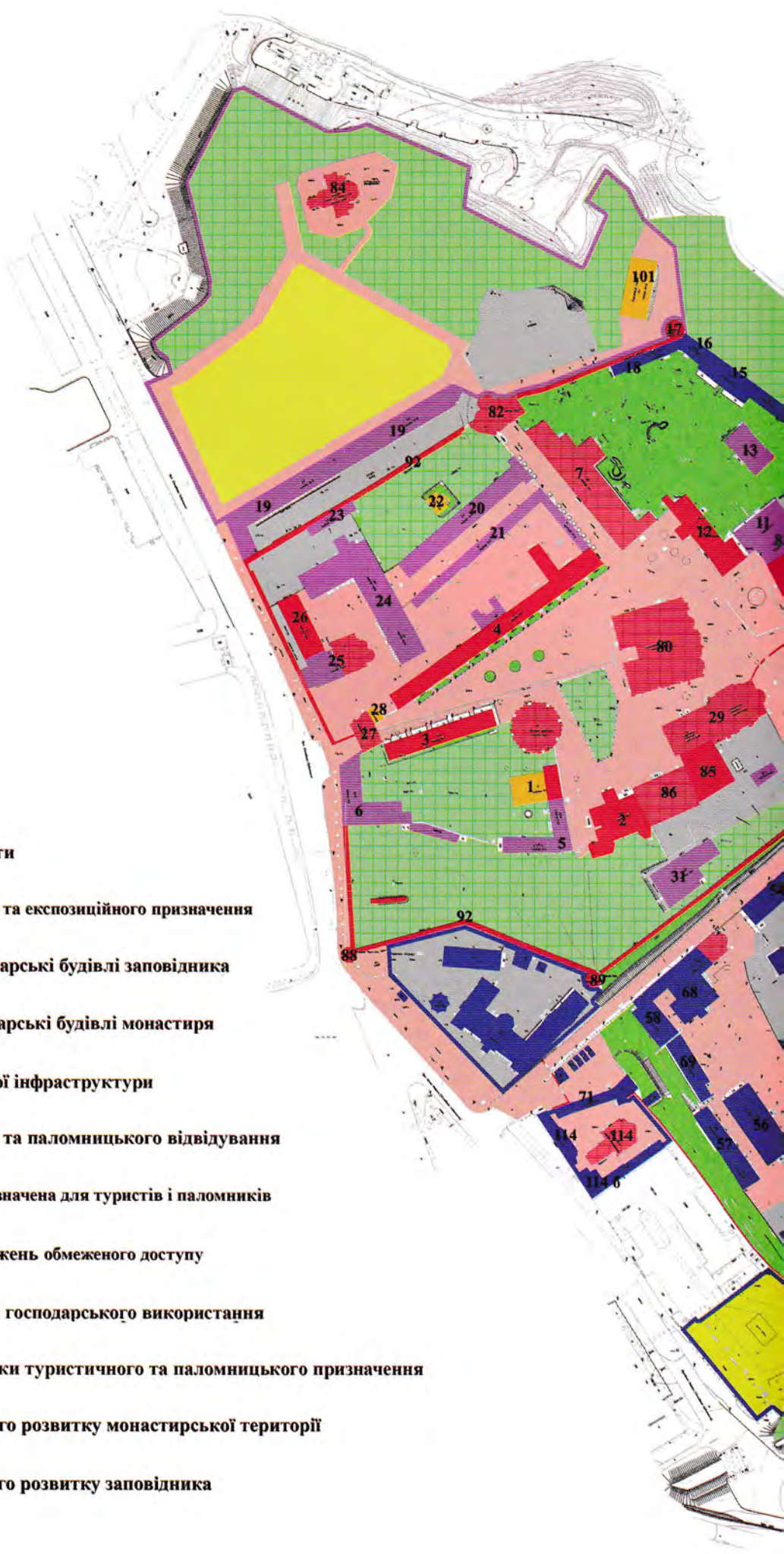
Умовні позначення

- Пам'ятка національного значення
- Пам'ятка місцевого значення
- Щойно виявлений об'єкт культурної спадщини
- Об'єкт що потребує додаткових досліджень
- Фонова забудова
- Новобудова на місці знесених історичних будівель
- Новобудова господарського призначення
- Дисонуюча споруда
- Технічна споруда
- Контури будівель - об'єкти архітектури та містобудування
- Пам'ятка історії
- Вхід до підземних споруд
- Пам'ятка природи
- Пам'ятка археології
- Межі території заповідника
- Культурний шар Києво-Печерського монастиря X-XI ст.
- Культурний шар села Берестове X-XI ст.

**Історико-архітектурний опорний план
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та
Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври**

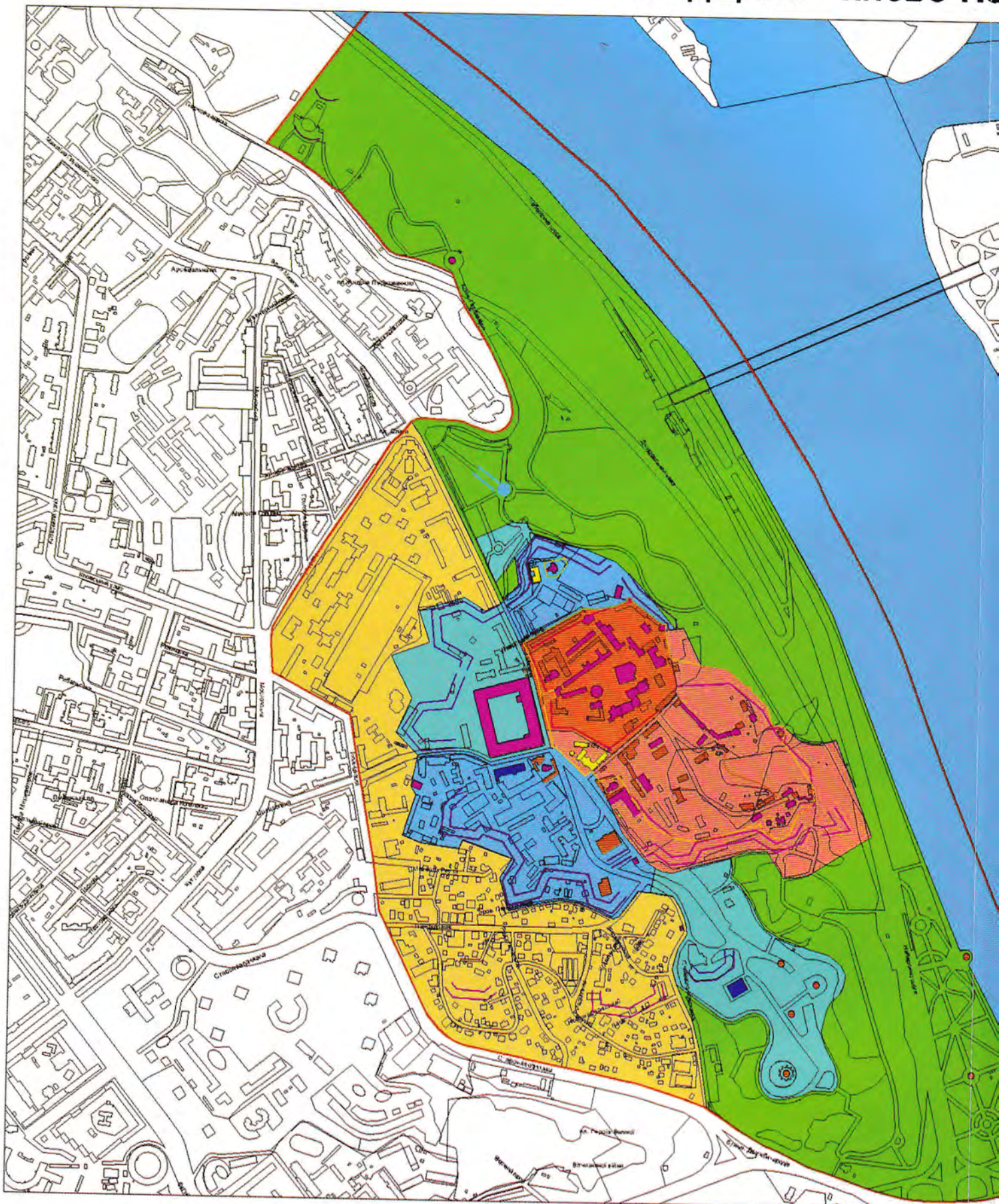

-
- експозиційні об'єкти
 - об'єкти культового та експозиційного призначення
 - службові та господарські будівлі заповідника
 - службові та господарські будівлі монастиря
 - об'єкти туристичної інфраструктури
 - зона екскурсійного та паломницького відвідування
 - зона рекреації призначена для туристів і паломників
 - зона зелених насаджень обмеженого доступу
 - зона службового та господарського використання
 - автомобільні стоянки туристичного та паломницького призначення
 - зона перспективного розвитку монастирської території
 - зона перспективного розвитку заповідника

**План-схема перспективного функціонального зонування території
Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та
Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври**

Пам'ятки та об'єкти культурної спадщини, розташовані в межах території спадщини - Києво-Печерська лавра

ашовані у межах буферної зони об'єкта всесвітньої о-Печерської лаври

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- Пам'ятка архітектури національного значення
- Пам'ятка архітектури, історії національного значення
- Пам'ятка історії національного значення
- Пам'ятка архітектури місцевого значення
- Пам'ятка архітектури, історії місцевого значення
- Пам'ятка історії місцевого значення
- Пам'ятка монументального мистецтва місцевого значення
- Щойно виявлений об'єкт культурної спадщини

Межі

- Території заповідника
- Охоронної (буферної) зони об'єкта всесвітньої спадщини

Функціональне зонування

- Територія, що перебуває в управлінні адміністрації Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника
- Територія, що перебуває в управлінні адміністрації чоловічого монастиря Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври
- Експозиційна (музейна) зона
- Зона обслуговування паломників та туристів
- Рекреаційна (паркова) зона
- Територія житлової забудови

Міністерство культури і туризму України
Державна служба з питань національної культурної спадщини
Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень